

Gemeente Oirschot, plangebied Moorland, Veld 7

Inventariserend veldonderzoek - proefsleuven

BAAC-project A-22.0304

Versie: 1.0

Datum: september 2022

Colofon

Auteur(s):	drs. J.R. Mooren
Met een bijdrage van:	drs. A. Kaneda (aardewerk, bouw materiaal)) E.A.M. de Boer, MSc, MA (fysische geografie) drs. M.A. Tolboom (glas) M. Hendriksen (metaal)
Tekeningen	J. van Gestel
Vormgeving:	drs. E. Smits
Inhoudelijke controle:	drs. J.F. van der Weerden
ISSN:	1873-9350

© BAAC, 's-Hertogenbosch (2022)

BAAC aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

BAAC

Onderzoeks- en adviesbureau voor Archeologie en Bouwhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
E-mail: denbosch@baac.nl

Postbus 2015
7420 AA Deventer

Inhoud

Samenvatting	4
1 Inleiding	4
1.1 Aanleiding	5
1.2 Ligging en aard van het terrein	5
1.3 Administratieve gegevens	7
1.4 Leeswijzer	8
2 Onderzoekskader	9
2.1 Landschappelijke achtergrond	9
2.2 Bewoningsgeschiedenis	12
2.2.1 Archeologie	12
2.2.2 Historie	14
2.2.3 Archeologische verwachting	17
2.3 Onderzoeksvragen	18
2.4 Werkwijze	20
2.4.1 Veldwerk	20
2.4.2 Uitwerking	22
3 Bodemopbouw en landschap	22
4 Sporen en structuren	25
4.1 Spooranalyse	27
4.2 Prehistorie	27
4.3 Late middeleeuwen	27
4.4 Nieuwe tijd	28
4.5 Conclusie	12
5 Vondstmateriaal	35
5.1 Aardewerk	35
5.2 Metaal	37
5.3 Glas	39
6 Synthese, waardering en advies	40
6.1 Synthese	40
6.2 Waardering	42
6.2.1 Toelichting	42
6.2.2 Vindplaats 1	44
6.2.3 Vindplaats 2	45
6.3 Advies	47

7	Literatuur en bronnen	49
	Literatuur	49
	Kaartmateriaal	50
	Internet	50
	Bijlagen	51

Samenvatting

In opdracht van de gemeente Oirschot heeft BAAC een Inventariserend Veldonderzoek proefsleuven (IVO-p) uitgevoerd in het plangebied Moorland, Veld 7. De aanleiding voor het archeologisch onderzoek is de voorgenomen realisatie van een woongebied waarbij een gerede kans bestaat dat archeologische waarden vernietigd zullen worden.

Het plangebied ligt ten zuiden van de bebouwde kom van Oirschot, in de gemeente Oirschot. De oppervlakte van het plangebied bedraagt circa 2,36 ha. De oppervlakte van het onderzoeksgebied, wat overeenkomt met de oppervlakte van de proefsleuven, bedraagt 1690 m².

Het plangebied bevindt zich 500 m zuiden van de historische kern van Oirschot, en is gelegen op een dekzandrug. De natuurlijk ondergrond vertoont ter plekke van het plangebied weinig hoogteverschillen. Van oorsprong was het waarschijnlijk een nat gebied. Als gevolg van ploegen is geen sprake meer van een oorspronkelijk bodemopbouw. Aangezien de bouwvoor binnen het plangebied dikker is dan 50 cm is sprake van een hoge zwarte enkeerdgrond.

Tijdens het onderzoek zijn drie prehistorische sporen aangetroffen. De aard van de vindplaats, ofwel het complextype, is onbekend. Daarvoor is de hoeveelheid en verscheidenheid aan sporen te gering. Uit de late middeleeuwen dateert slechts één spoor en een beperkte hoeveelheid vondstmateriaal. Uit de nieuwe tijd daarentegen zijn wel veel sporen aangetroffen zoals (paal)kuilen, grondverbeteringssporen, een muur(uitbraak), potstallen en een waterput. Deze sporen zijn de archeologische resten van het gehucht Hei-Eind. Op de kadasterkaart 1811-1830 bestond Hei-Eind uit vijf boerderijen, deels gelegen aan een driehoekig pleintje. Binnen het plangebied worden twee boerderijerven van dit gehucht weergegeven. De oudste tijdens dit onderzoek aangetroffen boerderijlocatie dateert waarschijnlijk uit het eind van de 16^e-17^e eeuw. Gevonden werd een waterput, een baksteenconcentratie en meerdere (paal)kuilen. Uit het eind van de 18^e, begin van de 19^e eeuw dateren twee andere boerderijen met resten van muur(uitbraken), (paal)kuilen en twee potstallen. Deze boerderijen zijn eind 19^e eeuw gesloopt.

De meeste greppels die werden aangesneden komen overeen met de kadastrale kaart uit 1811-1832. Door gebrek aan vondstmateriaal is echter niet duidelijk wat de begindatering van het perceleringssysteem is. Grondverbeteringskuilen in het zuidoostelijk deel van het plangebied verwijzen naar akkers/tuinen.

Hei-Eind was een (hoofdzakelijk) agrarische nederzetting zonder hoog welstandsniveau. Vondsten die kunnen wijzen op een bovengemiddelde welstand van de bewoners ontbreken. Grote verstoringen zijn niet aanwezig, uitgezonderd het meest zuidwestelijke deel van het plangebied.

Vindplaats 1: de prehistorische sporen

Het advies van BAAC is om vindplaats 1 niet te beschermen middels behoud *in situ* of door behoud *ex situ* ofwel door middel van een opgraving.

Vindplaats 2: het gehucht HHet advies van BAAC is om vindplaats 2 wel te beschermen middels behoud *in situ*. Indien dit niet mogelijk is wordt behoud *ex situ*, ofwel een opgraving aanbevolen. Vindplaats 2 betreft niet alleen de boerderijen met hun erven maar ook de omliggende landbouwpercelen.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In opdracht van de gemeente Oirschot heeft BAAC een Inventariserend Veldonderzoek proefsleuven (IVO-p) uitgevoerd in het plangebied Moorland, Veld 7. De aanleiding voor het archeologisch onderzoek is de voorgenomen realisatie van een woongebied waarbij een gerede kans bestaat dat archeologische waarden vernietigd zullen worden.

Er heeft geen specifiek archeologisch vooronderzoek plaats gevonden. Op basis van de archeologische verwachting op de archeologische beleidskaart van de gemeente Oirschot vindt het proefsleuvenonderzoek plaats om de archeologische waarde van het plangebied vast te stellen.

Op de gemeentelijke archeologische beleidskaart heeft het centrale deel van het plangebied een hoge archeologische verwachting voor historische kern (gehuchten), het overige deel heeft een hoge archeologische verwachting. Deze verwachting hangt samen met de ligging op een hoge dekzandrug en historische bebouwing op de minuutplan 1811-1832. Er worden voornamelijk vindplaatsen verwacht die betrekking hebben met bewoning en/of begravingen uit de late prehistorie tot en met de volle middeleeuwen en nederzettingen uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd.

Het proefsleuvenonderzoek vond plaats tussen 21-07-2022 en 25-07-2022. Contactpersoon namens de opdrachtgever gemeente Oirschot is mev. S. Dikmans. De gemeente Oirschot is tevens de bevoegde overheid voor dit project. Mevr. A. de Vries-Oosterveen is de contactpersoon namens de bevoegde overheid. De gemeente wordt hierbij geadviseerd door R. Berkvens, Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant. Het veldteam bestond uit J.R. Mooren (senior KNA archeoloog), L. den Boef (KNA archeoloog), O. Van Remoorte (KNA archeoloog) en S. van der Gaag (KNA archeoloog). Tijdens het veldwerk zijn geen specialisten ingezet. De graafmachine werd geleverd door J. de Kroon Land- en Grondwerken uit Oirschot.

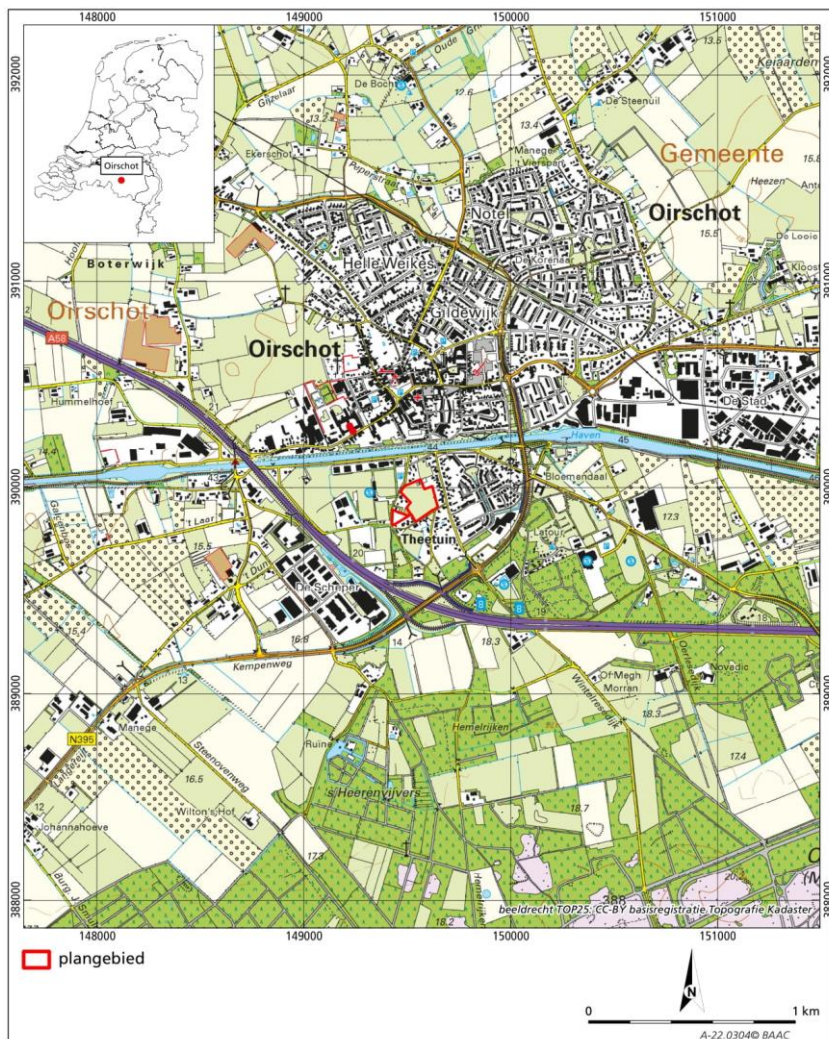
1.2 Ligging en aard van het terrein

Het plangebied ligt ten zuiden van de bebouwde kom van Oirschot, in de gemeente Oirschot (afb. 1.1). Het terrein wordt aan de noord- en westzijde begrensd door de straat Drieterskuil, aan de oostzijde door bebouwing aan de straat Slingerbos, en aan de zuidzijde door straat Koningshof en het buurtschap Theetuin (afb. 2.8).

Het plangebied bestaat uit twee deelgebieden:

- Een (driehoekig) westelijk deelgebied gelegen aan de Drieterskuil dat grotendeels begroeid is met bomen en struiken, deels in gebruik als tuin.
- Een (rechthoekig) oostelijk deel (tot voor kort in gebruik als sportterrein) dat grotendeels braakliggend is, deels in gebruik als weide.

De oppervlakte van het plangebied bedraagt circa 2,36 ha. De oppervlakte van het onderzoeksgebied, wat overeenkomt met de oppervlakte van de proefsleuven, bedraagt 1690 m².

Afb. 1.1 De ligging van het onderzoeksgebied/plangebied op de topografische kaart van Nederland.

Afb. 1.2 het plangebied (oostelijk deelgebied) voor aanvang van het onderzoek. Foto richting het noorden (BAAC).

1.3 Administratieve gegevens

Locatiegegevens	
Provincie	Noord-Brabant
Gemeente	Oirschot
Plaats	Oirschot
Toponiem	Plangebied Moorland – Veld 7
RD-coördinaten	NO 149.545/390.030 NW 149.430/389.888 ZW 149.539/389.834 ZO 149.646/389.905
Kaartblad	51A
Oppervlakte plangebied	2,36 ha
Oppervlakte onderzoeksgebied	1690 m ²
Projectgegevens	
Projectnummer	A-22.0304
Type onderzoek	proefsleuvenonderzoek
Archis-zaakidentificatienr.	5264955100
Opdrachtgever	gemeente Oirschot contactpersoon: mevr. S. Dikmans
Projectleider BAAC	dhr. J.R. Mooren
Bevoegde overheid	gemeente Oirschot contactpersoon: mevr. A. de Vries-Oosterveen
Adviseur namens bevoegde overheid	Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant mevr. drs. R. Berkvens
Datum opdracht	13-05-2022
Datum veldwerk	21-07-2022 t/m 25-07-2022
Datum rapport versie 1.1	
Datum goedkeuring rapport	
Datum rapport versie 2	
Beheer en plaats van vondsten en documentatie	provinciaal depot voor bodemvondsten van Noord-Brabant contactpersoon: dhr. M. Meffert
Vindplaatsgegevens 1	
Complexiteit	niet te bepalen (losse sporen)
Datering	prehistorie
Vindplaatsgegevens 2	
Complexiteit	nederzetting (gehucht)
Datering	nieuwe tijd

1.4 Leeswijzer

Deze rapportage omvat de uitwerking van archeologisch onderzoek in het plangebied Moorland, Veld 7 te Oirschot. Alvorens over te gaan tot de bespreking van de onderzoeksresultaten, zullen in hoofdstuk 2 de landschappelijke, archeologische en historische achtergronden van het plangebied en de directe omgeving worden beschreven. Deze worden gevolgd door paragrafen met daarin de onderzoeksvragen en de werkwijze in het veld en van de uitwerking. De resultaten van het onderzoek komen aan de orde in hoofdstuk 3, 4 en 5. In deze hoofdstukken staat het landschap beschreven waarin de opgegraven vindplaats is gelegen, de sporen die tot de vindplaats zijn te rekenen en het vondstmateriaal dat tijdens het veldwerk is verzameld. Het geheel zal in hoofdstuk 6 worden afgesloten met een synthese waarin de resultaten in relatie tot elkaar worden besproken en er aandacht is voor de relevantie van de vindplaats voor de regio. Vervolgens wordt de vindplaats gewaardeerd en wordt er een archeologisch advies geformuleerd omtrent de vindplaats. Achter in het rapport zijn de literatuurlijst en enkele bijlagen terug te vinden, zoals diverse lijsten en overzichten en de beantwoording van de onderzoeksvragen uit het PvE.

2 Onderzoekskader

Binnen het plangebied heeft geen specifiek archeologisch vooronderzoek plaatsgevonden. Aan het plangebied is op basis van archeologische beleidskaart van de gemeente Oirschot een hoge archeologische verwachting voor archeologische waarden uit de late prehistorie tot en met de late middeleeuwen en nieuwe tijd toegekend.¹ Het proefsleuvenonderzoek vond plaats om de archeologische waarde van het plangebied vast te stellen.

Het proefsleuvenonderzoek dat in deze rapportage wordt beschreven, heeft geresulteerd in het lokaliseren van boerderij(erven) uit de nieuwe tijd. Tevens zijn enkele grondsporen uit de prehistorie aangetroffen. Het doel van de navolgende paragrafen is om dit gegeven in een context te plaatsen. Hierbij wordt gekeken naar de ligging van het plangebied in het landschap en ten opzichte van bekende archeologische resten in de directe omgeving. Ook wordt gekeken wat op basis van historisch kaartmateriaal of andere historische gegevens bekend is over bewoning en landgebruik binnen het plangebied. Deze gegevens zijn overgenomen uit archeologische onderzoeken in de omgeving en het Programma van Eisen² en waar nodig aangevuld met nieuwe gegevens.

De onderzoeksvragen die met het proefsleuvenonderzoek dienen te worden beantwoord en de nationale onderzoeksthema's zijn overgenomen in paragraaf 2.3. Het hoofdstuk sluit af met een beschrijving van en verantwoording voor de gehanteerde werkwijze en de keuzes die tijdens het veldwerk en de uitwerking zijn gemaakt.

2.1 Landschappelijke achtergrond³

Het plangebied bevindt zich ten zuiden van de historische kern van Oirschot, gelegen op een hoge dekzandrug. Ten zuiden van deze hoge rug ligt de Midden-Brabantse dekzandrug met stuifduinen. Op de noordflank hiervan loopt de oude weg van Hilvarenbeek en Diessen over Oirschot en Best naar Nijnsel bij Sint-Oedenrode. Langs deze weg zich de dorpen Spoordonk, Oirschot, Aarle, Best, met daaromheen een reeks merendeels jongere gehuchten.

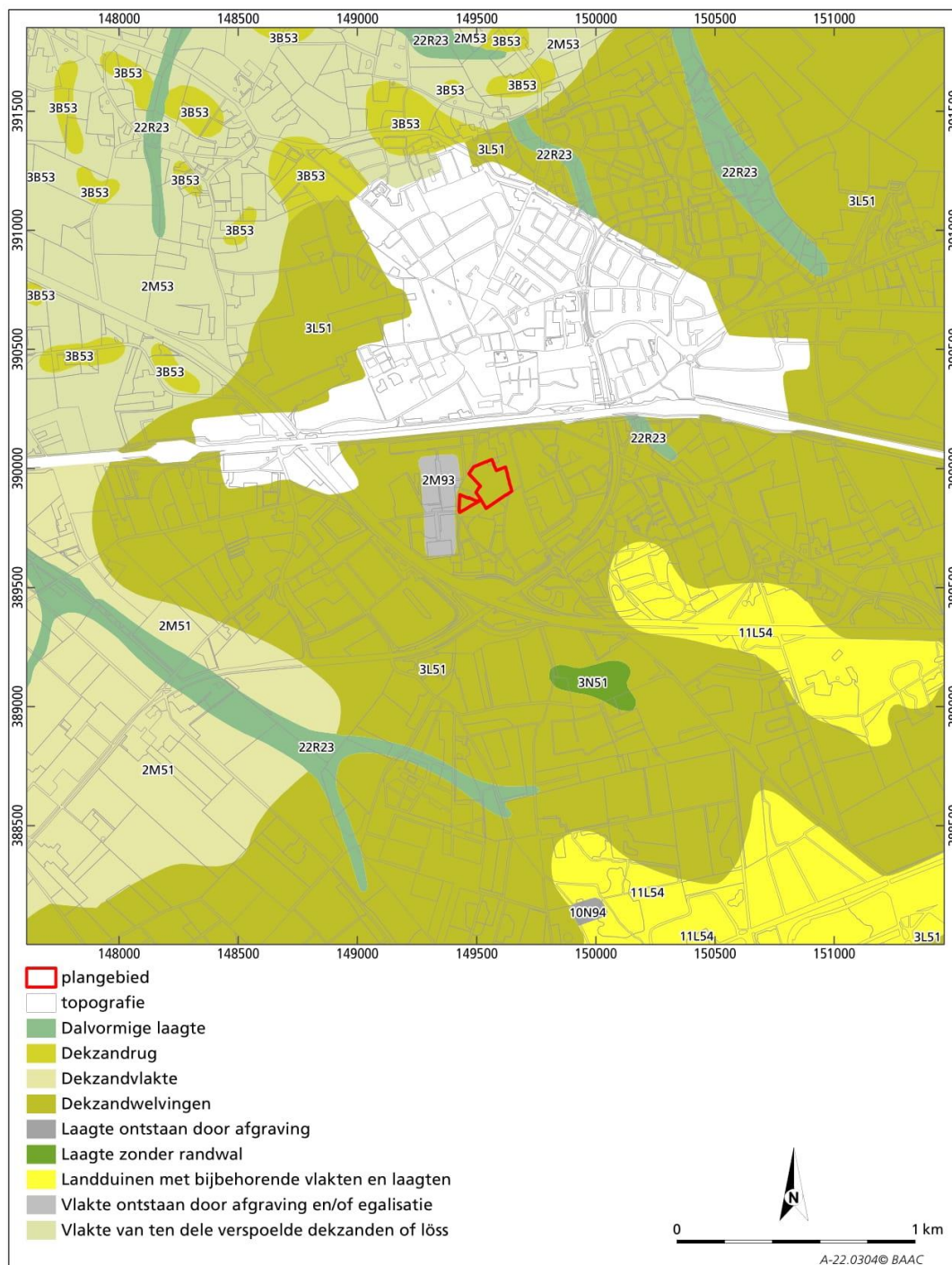
Volgens de geomorfologische kaart (afb. 2.1) bevindt de onderzoekslocatie zich in een gebied wat bestaat uit dekzandwelvingen die al dan niet een oud-bouwlanddek bevatten (code 3L51). Ten westen van het plangebied bevindt zich een vergraven terrein (code 2M93). Het dekzand is gevormd in het Laat-Pleniglaciaal. Kenmerkend voor dit dekzand is dat het veelal horizontaal gelaagd is en dat er lemige banden in voorkomen. Later werd dit lemig dekzand bedekt door leemarm dekzand. Dit dekzand is afgezet tijdens de koudste en droogste periode van het Weichseliën (Laat-Pleniglaciaal en het Laat-Glaciaal (26.000 - 11.755 jaar geleden) toen de vegetatie nagenoeg verdwenen was. Dit zand is kalkloos en fijnkorrelig, goed afgerond en arm aan grind. De afzettingen maken deel uit van het Laagpakket van Wierden van de Formatie van Boxtel.⁴

¹ Berkvens *et al.* 2011; Berkvens & Drenth 2021.

² Berkvens 2022.

³ Deels overgenomen uit Berkvens 2022.

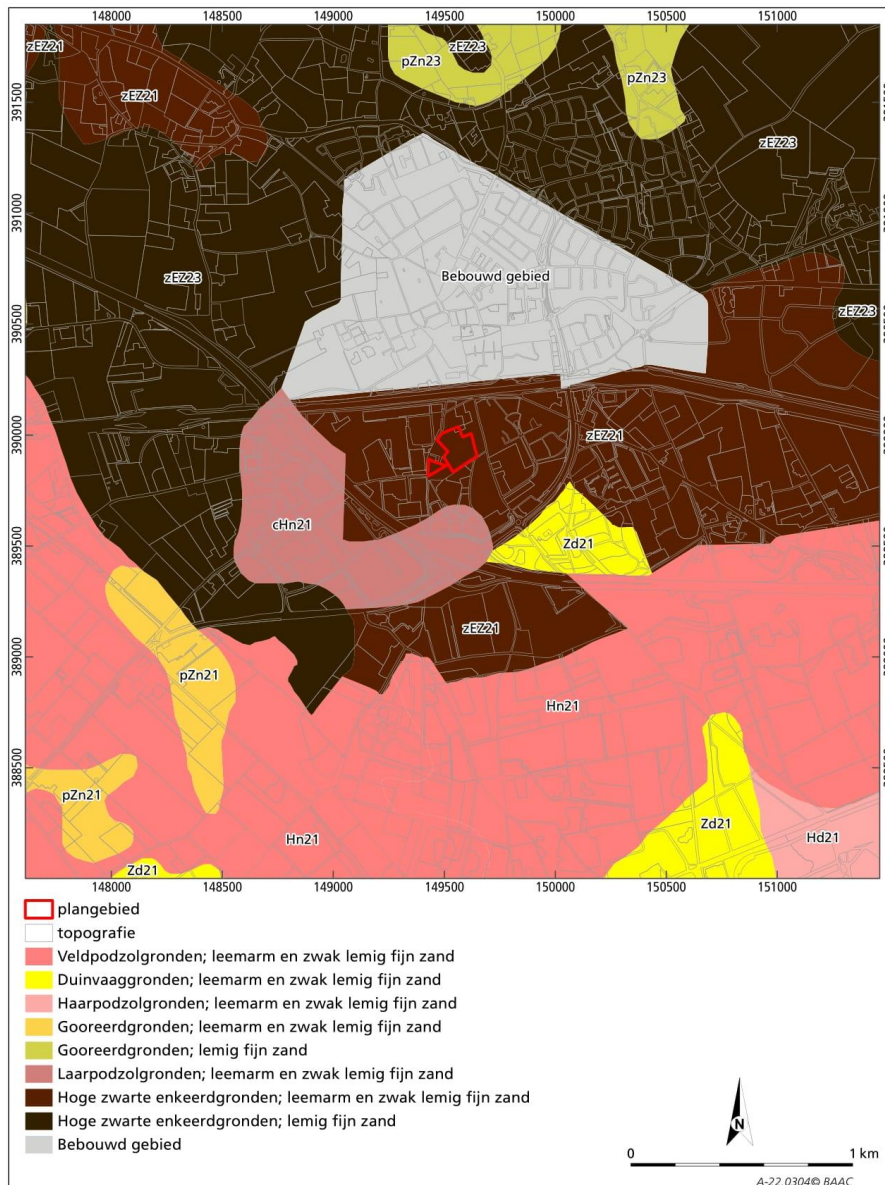
⁴ Deville & Exaltus 2011.

Afb. 2.1 Geomorfologische kaart (WUR, bewerking BAAC).

Volgens de bodemkaart (afb. 2.2) is het overheersende bodemtype in het plangebied de hoge zwarte enkeerdgrond (zEz21). Deze bodem komt in grote aaneengesloten oppervlakten voor ten zuiden van de dorpskern van Oirschot. Ten noorden van Oirschot komt een ander type enkeerdgronden voor (zEZ23). Enkeerdgronden zijn ontstaan vanaf de late middeleeuwen door het systeem van potstalbemesting waarbij plaggen werden gestoken die in de stallen werden gelegd om de meststoffen van het vee op te nemen. Deze vruchtbare plaggen zijn vervolgens over de velden uitgespreid. Hierdoor is in de loop der eeuwen een plaggendeek boven op de oorspronkelijke bodem ontstaan. Onder de enkeerdgronden zijn vaak resten van podzolgronden aanwezig. Dergelijke gronden worden gekenmerkt door een humeuze, en donkere bovenlaag (A-horizont), een uitspoelingslaag (E-horizont) met daaronder een inspoelingslaag (B-horizont).

De B-horizont gaat veelal via een overgangslaag (de BC-horizont) over in het niet door bodemvorming beïnvloede (dek)zand (C-horizont).

Afb. 2.2 Bodemkaart (WUR, bewerking BAAC).

Bij veldonderzoek ten oosten van het plangebied werden hoge zwarte enkeerdgronden aangetroffen.⁵ Bij veldonderzoek direct ten zuiden van het huidige plangebied werden laarpodzolgronden in leemarm en zwak lemig fijn zand aangetroffen.⁶ Deze bodems hebben dezelfde opbouw en ontstaanswijze als de enkeerdgronden, maar het opgebrachte plaggendeek is slechts 30 à 50 cm dik.

⁵ Biggelaar 2002, 20.

⁶ Hoven, 2012.

2.2 Bewoningsgeschiedenis

2.2.1 Archeologie⁷

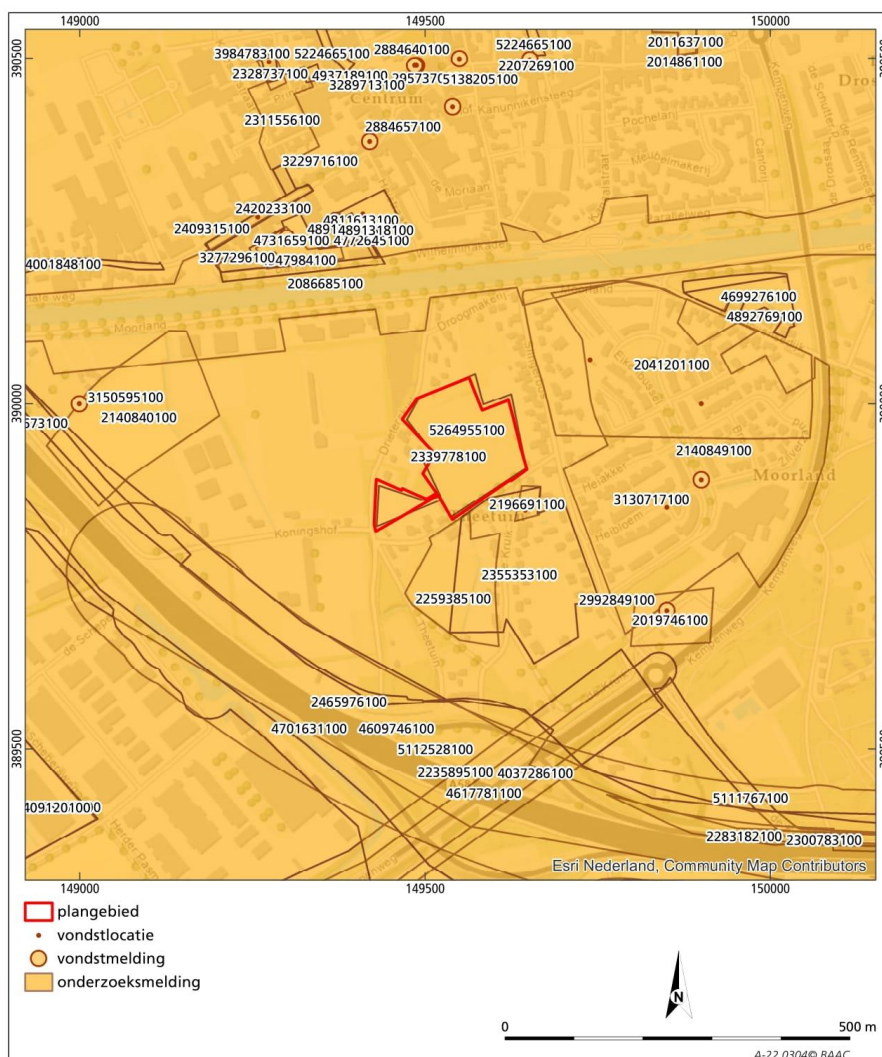
Het onderzoek dat in deze rapportage wordt beschreven heeft betrekking op Archis zaakidentificatienummer 5264955100 (afb. 2.3). Binnen het plangebied zijn drie boerderij(erven) inclusief perceleringssysteem uit de nieuwe tijd aangetroffen en drie paalsporen uit de prehistorie. In de naaste omgeving zijn diverse onderzoeken uitgevoerd die van belang zijn voor onderhavig rapport.

Ten oosten van het huidige plangebied zijn tussen 2002 en 2004 archeologische onderzoeken uitgevoerd in het plangebied Moorland – Oost (zaakidentificatienummer 2140849100). In 2002 bleek uit het booronderzoek⁸ dat de bodem van het zuidelijke en een groot deel van het oostelijke deel plangebied verstoord was. Voor het noordwestelijke deel gold een hoge archeologische verwachting en werd met het oog op de reeds bekende aanwezigheid van een mogelijk urnenveld, een proefsleuvenonderzoek aanbevolen. Voor het verstoorde zuidelijke en oostelijke deel werden verder geen aanbevelingen gedaan. In 2004 werden vervolgens de proefsleuven gegraven.⁹ Bij dit onderzoek zijn een reeks laatmiddeleeuwse (tot eventueel eerste helft van de 16^e eeuw) greppels aangetroffen. Andere greppels konden wegens gebrek aan vondsten niet nauwkeurig gedateerd worden. Deze greppels waren in bepaalde gevallen gecombineerd met enkele geïsoleerde paalkuilen en kuilen uit dezelfde periode. Op diverse plaatsen van het terrein werden bovendien sporen van recente ontgroningen en andere ingrepen in de bodem waargenomen die dikwijls tot op het niveau van het gele dekzand reikten en op die manier alle eventuele archeologische sporen hebben uitgewist. Het aantal vondsten was gering. Behalve een 50-tal potscherven werden enkele fragmenten dierlijk bot en één vuursteenfragment aangetroffen. Ook in het esdek werden weinig vondsten aangetroffen. Evenmin werden er verschillende ophogingslagen in het esdek opgemerkt. De oudste potscherf (een randfragment van een Zuid-Limburgse kogelpot) dateert uit de 12e eeuw na Chr. De onderzoekers vermoeden dat het via bemesting hier terecht is gekomen.

⁷ Overgenomen uit Berkvens 2022.

⁸ Van den Biggelaar, *et al.* 2002.

⁹ Van Daele 2004.

Afb. 2.3 Archiskaart met zaakidentificatienummers (Archis, bewerking BAAC).

Ten zuidoosten van het plangebied, langs de straat De Kruik, heeft in 2015 een booronderzoek plaatsgevonden (zaakidentificatienummer 2196691100).¹⁰ Aangetroffen werd roodbakend aardewerk, steengoed, dakpan, pijp en daklei. Het aardewerk is volgens de onderzoekers geen indicator voor een vindplaats, maar is daar via bemesting terecht gekomen. Op basis van de resultaten van het onderzoek kreeg het een lage archeologische verwachting en werd geen vervolgonderzoek geadviseerd.

Ten zuiden van het voorliggende plangebied Veld 7 is in 2009-2012 voorafgaand aan de hier geplande woningbouw archeologisch onderzoek uitgevoerd. Op basis van het bureau- en booronderzoek¹¹ (zaakidentificatienummer 2259385100) werd aan het plangebied een middelhoge archeologische verwachting toegekend voor resten uit de periode van het laat-paleolithicum tot en met de vroege middeleeuwen. Aan het noordwestelijke gedeelte van het plangebied werd een hoge verwachting toegekend voor de late middeleeuwen en de nieuwe tijd. Hierop werd geadviseerd om in het plangebied vervolgonderzoek te verrichten in de vorm van proefsleuven. Bij dit proefsleuvenonderzoek¹² (zaakidentificatienummer 2355353100) zijn in sleuven perceelgreppels aangetroffen en spitsporen. Vondsten bestonden uit aardewerk, pijpfragmenten, baksteen, glas en verbrand bot. De sporen en vondsten duiden erop dat het gebied als akker of weiland in gebruik was met perceelsgrenzen, die

¹⁰ Kooij & Verbeek 2015.

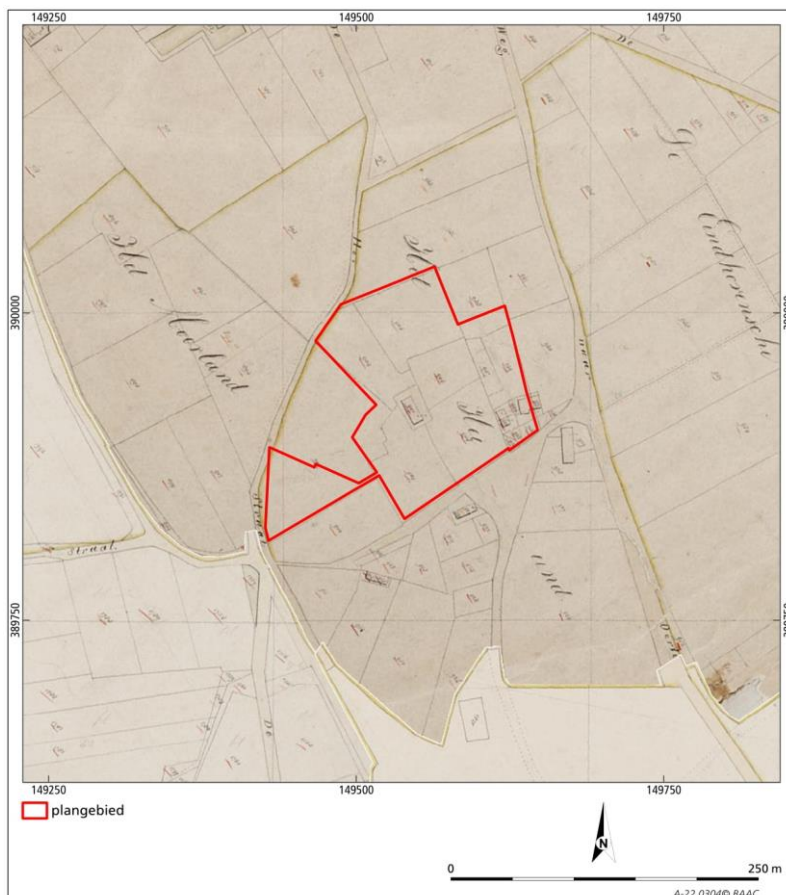
¹¹ Valckx *et al.* 2009.

¹² Hoven & Pouille 2015.

bestonden uit hakhout en greppels. De bodem bestond uit een enkeerbodem, met daaronder een podzol op dekzand. Verschillende percelen in het gebied waren echter verstoord tot in het dekzand door afgraving van dit dekzand of door egalisatie en diepploegen. In het oosten van het plangebied was de bodemopbouw nog intact vanwege de aanwezigheid van een lokale depressie.

2.2.2 Historie

Het plangebied ligt circa 500 m ten zuiden van de historische kern van Oirschot. Op de kadaasterkaart 1811-1830 bevond zich hier een gehucht genaamd Hei-Eind (afb. 2.4). Er stonden toen vijf boerderijen, deels gelegen aan een driehoekig pleintje. Binnen het plangebied worden twee boerderijerven van dit gehucht weergegeven. De centraal gelegen boerderij (nr. 909) wordt in de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel (OAT) omschreven als "huis en erf". De boerderij in het zuidoosten van het plangebied bestaat uit een huis (nr. 931) met ten zuiden daarvan schuur (nr. 935). Ten (noord)westen van Hei-Eind, dus buiten het plangebied, bevonden zich percelen met het toponiem Het Moorland.

Afb. 2.4 Kadastrale kaart 1811-1832 met ligging plangebied (Beeldbank RCE, bewerking BAAC).

Op de Erfgoedkaart van het historische landschap¹³ is zichtbaar dat het plangebied in het verleden afwisselend in gebruik is geweest als hooiland, akker en bos. Het zuidoostelijk deel van het plangebied was in gebruik als hooiland. Het noordelijk deel werd gebruikt als besloten akker. Een besloten of gesloten akker is een omheinde akker, waarvan de omheining vaak bestond uit een haag, houtrand of wal. Ze worden ook wel kamp, heg of bocht genoemd. Sommige van deze akkers zijn bol, andere vlak. Vaak waren ze eigendom van één persoon of enkele personen. In de 19e eeuw waren ze vaak begroeid met struiken of bomen.¹⁴ In een zone langs de straat Drieterskuil bevond zich in de periode 1750-1850 bos.

¹³ Kaart Historisch landschap; onderdeel erfgoedkaart Oirschot.

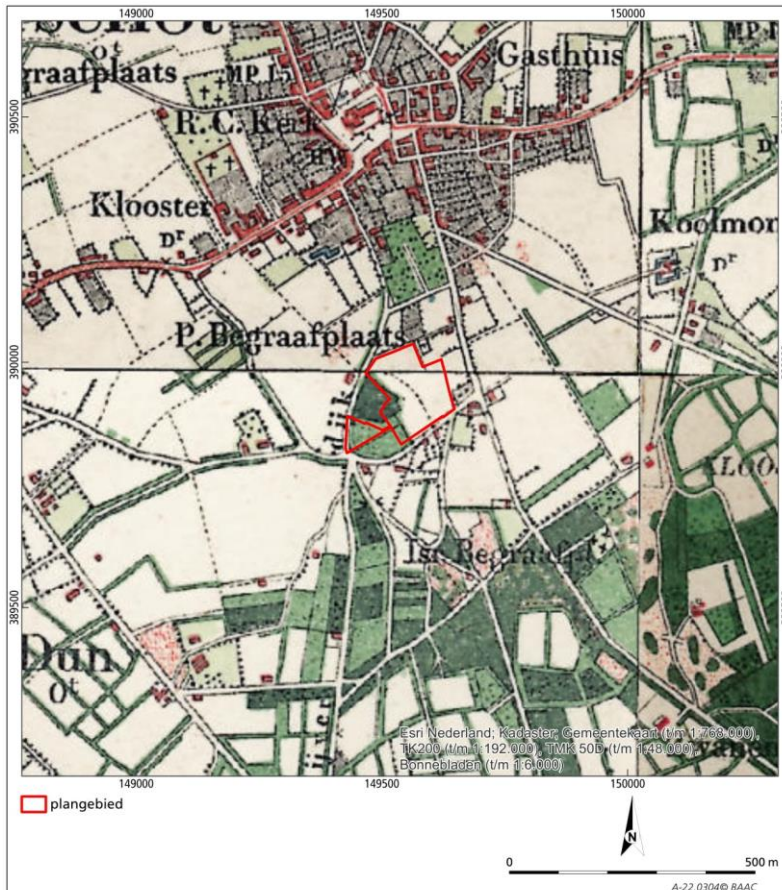
¹⁴ Kortlang & Leenders 2006.

De variatie in grondgebruik is ook te zien op historische kaarten van 1844 en 1901. Ten oosten, zuiden en westen van het plangebied bevonden zich wegen in 1830. Op een kaart rond 1844 verloopt een noord-zuid georiënteerde landweg dwars door het oostelijke deelgebied; een kronkelige zwarte lijn op afbeelding 2.5. Deze landweg verbond de centraal gelegen boerderij binnen het plangebied met de straat Drieterskuil en de straat Koningshof.

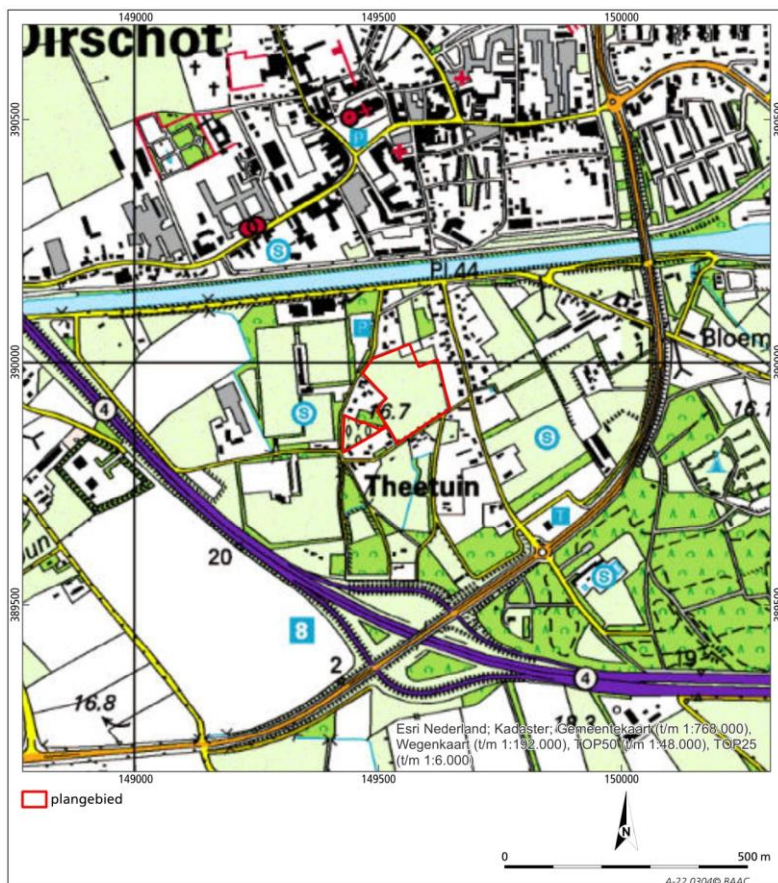
Afb.2.5 Kaart uit 1844 (Militaire Topografische Kaart, bewerking BAAC).

Op de topografische kaart uit 1901 (afb. 2.6) wordt voorgenoemde landweg nog steeds weergegeven. De boerderijen zijn dan inmiddels gesloopt en het gehele plangebied is in gebruik als landbouwgebied. Het oostelijk deelgebied is dan in gebruik als akkergrond, het westelijk deelgebied bestaat uit weiland.

Afb. 2.6 Kaart uit 1901 (Bonnekaart; Topotijdreis).

In de 20^e eeuw wordt het grootste deel van het oostelijk deelgebied in gebruik genomen als sportveldcomplex. Het westelijk deelgebied wordt op een topografische kaart weergegeven als zijnde begroeid met bomen. Ten tijde van de veldonderzoek lag het sportveldcomplex braak omringd door weiden. Het westelijk deelgebied was merendeels sterk begroeid en deels in gebruik als tuin.

Afb. 2.7 Kaart uit 2000 met ligging plangebied (Esri Nederland, bewerking BAAC).

2.2.3 Archeologische verwachting

Het onderzoeksgebied bevindt zich op een hoge dekzandrug, vrij ver verwijderd van een beekdal, een zone die minder aantrekkelijk was voor jagers en verzamelaars uit de vroege prehistorie. Mede doordat de oorspronkelijke bodem als gevolg van het agrarische grondbewerking deels verstoord zal zijn, is de verwachting op een intacte archeologische vindplaats uit deze vroege periode laag.

Uit het plangebied en de directe omgeving zijn meerdere vindplaatsen bekend uit zowel de late prehistorie, Romeinse tijd als de vroege middeleeuwen, waardoor de kans op bewoning als begravingen duidelijk aanwezig is, mede door de ligging op hoge zandgronden. De archeologische verwachting voor deze periode is daarmee dan ook hoog.

Voor de late middeleeuwen moeten we de bewoning vooral zoeken in de omgeving van de historische bekende bewoningskernen. De voorgangers van de nu nog bekende gehuchten liggen veelal onder de akkers die in de late middeleeuwen en nieuwe tijd zijn ontstaan. Dat blijkt ook uit het archeologisch onderzoek op andere plaatsen in de Kempen. De ligging van het plangebied in en nabij het historische gehucht Hei-Eind maakt de kans op de aanwezigheid van nederzittingsresten uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd hoog. Ook worden sporen van landgebruik en infrastructuur uit deze periode verwacht.

2.3 Onderzoeksvragen

Het doel van het Inventariserend Veldonderzoek (IVO) is het toetsen van de gespecificeerde archeologische verwachting. Het IVO gebeurt door middel van proefsleuven, waarbij extra informatie wordt verkregen over de bekende of verwachte archeologische waarden, en door het nader inventariseren en waarden van archeologische vindplaatsen. Daarbij dient de aan- of afwezigheid van archeologische waarden vastgesteld te worden. Indien delen van een vindplaats worden aangetroffen dient de inhoudelijke en fysieke kwaliteit (aard, datering, karakter, omvang, gaafheid, conservering) van de vindplaats bepaald te worden. Gegevens moeten worden verzameld met betrekking tot:

- de archeologische relevante kenmerken en kwaliteiten van landschap en bodem van het onderzoeksgebied.
- de fysieke kwaliteit van vindplaatsen en hun landschappelijke context.
- de inhoudelijke kwaliteit van vindplaatsen.

Voor het uitgevoerde onderzoek is een Programma van Eisen (PvE) opgesteld waarin de volgende onderzoeksvragen zijn geformuleerd:¹⁵

Bodemopbouw en landschap:

1. *Wat is de fysiek-landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied (geologie, bodemkunde, geomorfologie, afstand tot water, reliëf)?*
 2. *Hoe is de opbouw van het profiel in bodemkundige zin, en met name richting het oude ven? Is er sprake van een podzol, veenvorming, etc.? Zijn er fases te onderscheiden in de bodemopbouw? Wat zijn de onderscheidende kenmerken daarvan en wat is de waarschijnlijke datering?*
 3. *Hoe is de stratigrafie in antropogene zin? Is er sprake van spitsporen, loopvlakken, ophogingslagen of cultuurlagen? Wat zijn de kenmerken van de stratigrafische eenheden en wat is de datering?*
 4. *Zijn er aan de onderkant van het plaggendek ontginningssporen, zoals spitsporen of esgreppels, aanwezig? Dekkt het plaggendek alle sporen af of zijn er ook sporen gegraven vanuit of door het plaggendek? Kan aan de hand van archeologisch vondstmateriaal uit het plaggendek een uitspraak worden gedaan over de ouderdom en/of de vorming van dit plaggendek?*
 5. *Is er sprake van (sub)recente verstoring en postdepositionele processen?*
- Sporen, structuren, vondsten en paleo-ecologische resten:*
6. *Indien het onderzoek geen archeologische resten of beperkte archeologische fenomenen (bijvoorbeeld alleen losse vondsten) oplevert, welke verklaring is hiervoor dan te geven?*
 7. *Indien het onderzoek wel archeologische fenomenen heeft opgeleverd, hoe kan de vindplaats beschreven en geïnterpreteerd worden? Houd daarbij rekening met onderstaande vragen.*

7.1 Sporen en structuren

Wat is de aard en/of de functie van de sporen? Wat is de relatieve en/of absolute datering van de sporen? Waarop is de datering gebaseerd? In welke mate zijn lagen en sporen op vlakken te koppelen aan profielen?

Wat is de begrenzing, diepteligging en de ruimtelijke spreiding, zowel in horizontale als verticale zin, van de sites en wat is de onderlinge samenhang?

Welke structuren zijn te onderscheiden? Wat is het complextype, de constructiewijze en/of de plattegrond en/of het type van de structuren? Wat is de relatieve en/of absolute datering van de structuren? Zijn er aanwijzingen voor landgebruik (off-site-patronen) in de zin van wegen, percelering, akkers, grondstofwinning, vennen, etc?

Wat is de inrichting en interne structuur van de vindplaats? Zijn er sites te onderscheiden? Hoe is de horizontale en verticale spreiding van sporen, structuren en sites en wat is hun samenhang? Zijn begrenzingen vast te stellen? Is er sprake van 'lege' zones, afscheidingen of verbindingen?

Welke fasering (relatieve en absolute datering) is in de vindplaats aan te brengen?

¹⁵ Berkvens 2022.

Indien er geen of weinig paalsporen zijn: in welke mate kan er sprake zijn van bouwmethoden die geen of weinig sporen hebben nagelaten (stiepen, Schwellbalken, stenenrijen van vakwerkbouw)? Indien graven worden gevonden: Is sprake van enkele individuele graven of een grafveld? Wat is de aard, conservering en datering van de graven?

7.2. Vondsten en paleo-ecologische resten

Welke mobiele vondsten zijn gedaan? Om welke materialen, soorten, typen, functies, aantallen, gewichten gaat het en uit welke context komen de vondsten? Wat is de datering van de vondsten en waarop is de datering gebaseerd?

In welke mate dragen zij bij aan de datering van lagen, sporen, structuren, sites e.d.? In welke mate bevinden vondsten zich in primaire positie en in welke mate gaat het om vondsten zonder context? Welke conclusies zijn te trekken uit de fragmentatiegraad en de mate van conservering of verwerking van objecten?

Zijn er plaatsen aan te wijzen met een opvallend grote vondstconcentratie en wat is de samenstelling ervan? Is er sprake van (kennelijk) intentionele deposities?

Welke informatie geven de mobiele vondsten over de materiële cultuur, de economie en functie van de vindplaats, status, welvaart, werkzaamheden en culturele betrekkingen van de bewoners?

Wat is de aard en conservering van paleo-ecologische resten? In welke mate en in welke context zijn ze aangetroffen? Welke betekenis ontleen zij of geven zij aan deze context? Wat is de datering van de paleo-ecologische resten en waarop is de datering gebaseerd? In welke mate dragen zij bij aan de datering van sporen, lagen, structuren, sites e.d.?

Welke informatie geven zij over landschap en vegetatie, voedsel economie, verwerving en toepassing van organisch materiaal?

Waardebepaling:

8. In welke mate zijn de archeologische kenmerken van de locatie zichtbaar of herkenbaar en in welke mate is er sprake van belevingswaarde?

9. Wat is de fysieke kwaliteit van de aangetroffen fenomenen? Welke verschillen zijn er t.a.v. dit aspect binnen het onderzoeksgebied?

10. Wat is de inhoudelijke kwaliteit van de aangetroffen fenomenen en welke verschillen zijn er t.a.v. dit aspect binnen het onderzoeksgebied?

11. Waar en in welke mate is deze locatie geschikt voor paleo-ecologisch en natuurwetenschappelijk onderzoek? Welke methoden zijn het meest kansrijk?

12. Welke waarde is er samenvattend te geven aan het onderzoeksgebied en de daarin te onderscheiden delen (binnen verticale en/of horizontale grenzen; complextypen, periode, sites)? Beschrijf en beredeneer de verschillen in waarde.

Conclusie, evaluatie, aanbevelingen:

13. Hoe verhouden de conclusies zich tot de resultaten van het eerdere onderzoek of andere bekende gegevens? In welke mate wijkt de geconstateerde waarde af van de eerder toegekende waarde of van de gespecificeerde verwachting?

14. Welk risico lopen de geconstateerde archeologische waarden door de voorgenomen verstoring? Is behoud of verder onderzoek vanuit AMZ-perspectief gewenst?

15. Welke strategische en methodische aanbevelingen kunnen worden gegeven voor vervolgonderzoek, zowel binnen dit onderzoeksgebied als in aangrenzende of naburige percelen?

2.4 Werkwijze

2.4.1 Veldwerk

Tijdens het veldwerk zijn verspreid over het plangebied 16 proefsleuven aangelegd (afb. 2.8). De afmetingen van de proefsleuven bedroegen gemiddeld circa 25 x 4 m (tabel 2.1). Uitzondering is proefsleuf 6 met een lengte van 50 x 4 m. De proefsleuven 4 en 14 hadden lengtes van circa 30 m. In totaal is 1690 m² opgegraven, wat een dekkingsgraad van 7 % betreft.

In totaal zijn 137 spoornummers uitgereikt, soms als verzamelnummer voor rijen grondverbeteringskuilen. Van de sporen zijn er 75 gecoupeerd om inzicht te krijgen in aard en gaafheid.

Proefsleuf	Lengte
1	25,5
2	24,5
3	26,1
4	30,1
5	26,1
6	50
7	27,5
8	26,4
9	27,3
10	23,2
11	27,4
12	26
13	25
14	29,5
15	25,4
16	18,2

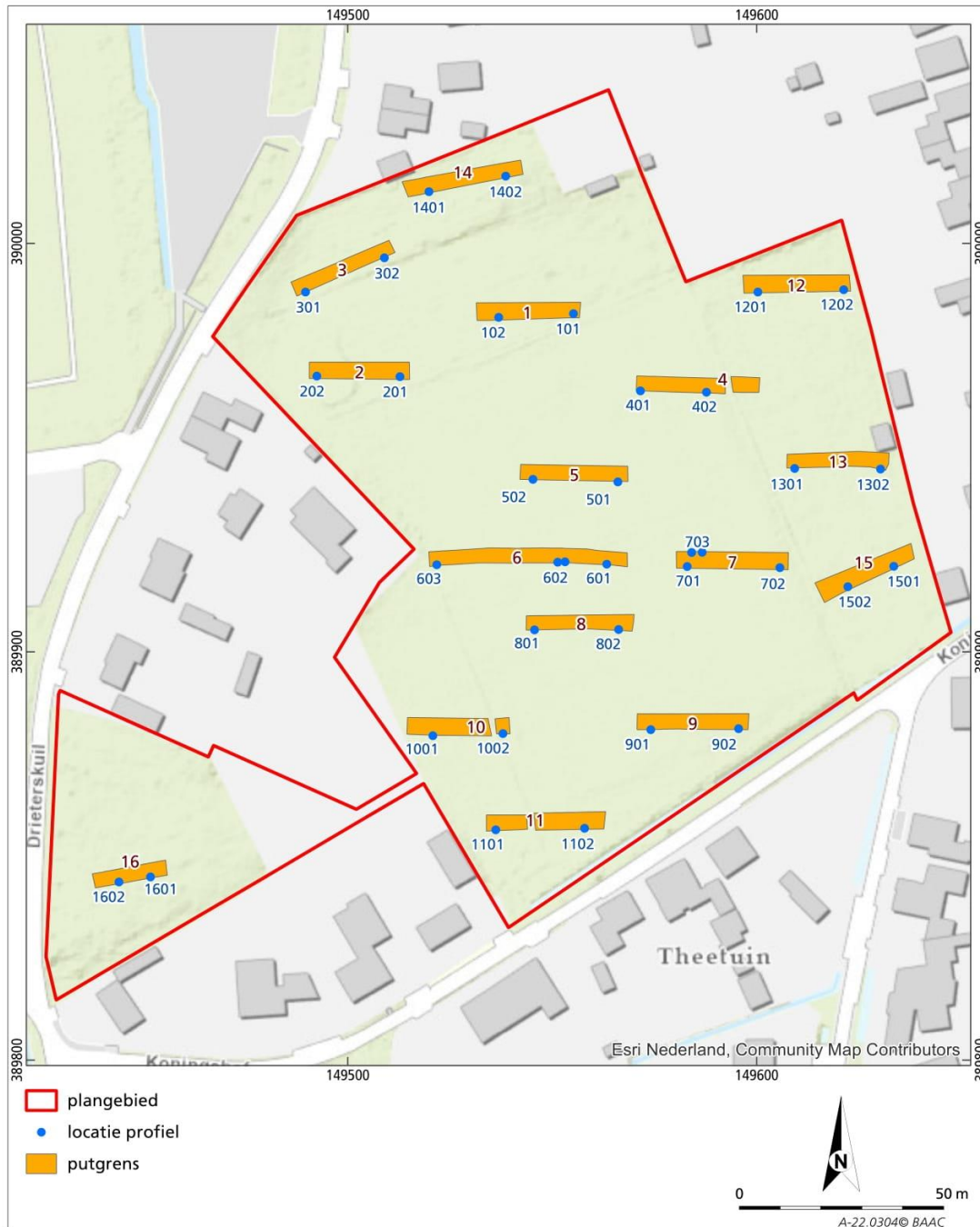
Tabel 2.1 Overzicht proefsleuven.

Met een machine met gladde bak is laagsgewijs verdiept tot op het niveau van de natuurlijke ondergrond (de C-horizont) en met de hand bijgeschaafd. Vervolgens is het vlak gefotografeerd en zijn sporen en NAP-hoogtes van het vlak en het maaiveld digitaal ingemeten met een GPS. De afstand tussen de hoogtemetingen bedraagt 5 m. In elke werkput zijn (minimaal) twee profielen gedocumenteerd. De profielen zijn door middel van fotografie en een digitale tekening op schaal 1:20 vastgelegd. De ligging van de profielen is eveneens met behulp van een GPS ingemeten. Een deel van de sporen is gecoupeerd ten behoeve van de beantwoording van de vraagstelling en de waardering van het onderzoeksterrein. Deze sporen zijn gefotografeerd en getekend op schaal 1:20. Het vlak en de stort zijn met behulp van een metaaldetector onderzocht op de aanwezigheid van metaal. Vondsten zijn bij de aanleg van het vlak in vakken van 4 x 5 m verzameld en indien mogelijk aan sporen en/of stratigrafische lagen toegewezen. Grondmonsters zijn niet genomen. Tijdens het veldwerk zijn geen specialisten ingezet.

Op 21-07 heeft in het veld overleg plaatsgevonden met mevr. drs. R. Berkvens, vertegenwoordiger van de bevoegde overheid. Besloten is om af te zien van een geplande (tweede) proefsleuf in het westelijk deel van het plangebied vanwege de sterke begroeiing. In plaats daarvan is proefsleuf 6 in het oostelijk deel van het plangebied met 25 meter verlengd. Tevens is de verplaatsing/onderbreking van een aantal sleuven met enkele meters besproken, dit vanwege bestaande hekwerken. Afgezien van deze kleine aanpassingen is het veldwerk conform PvE uitgevoerd.

Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd volgens de vigerende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA)¹⁶, het PvE en het PvA.¹⁷

De opgravingsdocumentatie bevindt zich momenteel bij de BAAC-vestiging te 's-Hertogenbosch. Te zijner tijd zal dit worden overgedragen aan het Provinciaal Depot Bodemvondsten Noord-Brabant.

Afb. 2.8 Proefsleuvenkaart. (BAAC).

¹⁶ CCvD 2018.

¹⁷ Berkvens 2022; Mooren & Emaus 2022.

Afb. 2.9 Aanleg vlak proefsleuf 8, foto richting oosten (BAAC).

2.4.2 Uitwerking

Na afloop van het veldwerk is onder leiding van de verantwoordelijke senior KNA-archeoloog de uitwerking gestart. De veldtekeningen zijn hiertoe verwerkt tot kaarten en op basis hiervan zijn de sporen geanalyseerd. De vondsten zijn gewassen, gedroogd, gedetermineerd en gedateerd. Vervolgens is een evaluatieverslag¹⁸ geschreven waarna onderhavig rapport is opgesteld, waarin de resultaten van het proefsleuvenonderzoek beschreven zijn. Naar aanleiding van de resultaten zijn een waardering van de archeologische waarden en een advies met betrekking tot vervolgonderzoek opgesteld. Het aardewerk en de bouwkeramiek is beschreven door KNA specialist A. Kaneda, het glas door KNA specialist M. Tolboom en de metaalvondsten door KNA specialist M. Hendriksen. Alle afbeeldingen in deze rapportage zijn door BAAC gemaakt, tenzij anders vermeld.

¹⁸ Mooren 2022.

3 Bodemopbouw en landschap

Het maaiveld in het westelijk deelgebied (proefsleuf 16) is gelegen op een niveau van circa 17,00 m +NAP. Het huidige maaiveld in deelgebied oost is, afgaande op de AHN, geëgaliseerd. Dit is zeer waarschijnlijk gebeurd in verband met de aanleg van een sportveldcomplex in de 20^e eeuw. Het maaiveld ter hoogte van de voormalige voetbalvelden is gelegen op een niveau van circa 15,50 m +NAP. In het uiterste noordoosten (proefsleuf 14) bevindt het maaiveld zich op 17,00 m +NAP, in het westen (proefsleuven 10 en 11) op circa 16,35 m +NAP.

Binnen het plangebied is sprake van een dekzand met een witte C-horizont met gley-verschijnselen. Dit wijst er op dat het van oorsprong waarschijnlijk een nat gebied was. De C-horizont (s001), bestaande uit matig fijn zand (Zs2), is binnen het plangebied gelegen op een niveau tussen 15,75 tot 16,00 m +NAP. In het uiterste noordoosten van het oostelijk plangebied stijgt het niveau tot 16,40 m +NAP. Een natuurlijke bodemontwikkeling ontbreekt, enkel ter hoogte van profiel 402 was een restant van een B/C horizont (s4840) aanwezig (afb. 3.1).

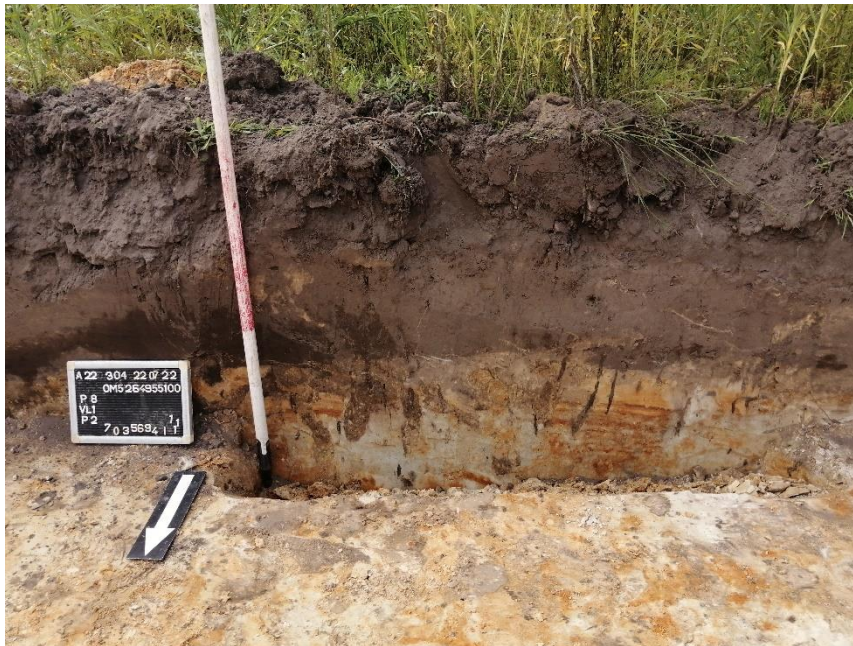
Afb. 3.1 Profiel 402 met een restant van de B/C horizont. Foto richting het zuiden (BAAC).

De C-horizont wordt afgedekt door een antropogeen dek met een gemiddelde dikte van circa 60 cm, variërend van 30 cm (proefsleuf 1) tot 80 cm (proefsleuf 2).

In het zuidwestelijk deel van het plangebied (proefsleuven 5, 6, 8, 9, 10, 11) bevindt zich boven de C-horizont een sterk gebioturbeerde laag matig fijn, grijsbruin gevlekt zand (s811) met een dikte van 10-15 cm (A/C horizont) (afb. 3.2). Deze gebioturbeerde (tussen) laag ontbreekt in het noordelijke en oostelijk deel van het plangebied. Hier wordt de C-horizont meteen afgedekt door een akkerlaag met een gemiddelde dikte van 60 cm. De onderste helft van deze akkerlaag (s810) bestaat uit matig fijn, donkerbruin grijs zand (Zs2) met spikkels houtskool. De bovenste helft (s800) betreft de recent geploegde bouwvoor.

Conclusie

Van oorsprong was het plangebied waarschijnlijk een nat gebied. Als gevolg van ploegen is geen sprake meer van een oorspronkelijk bodemopbouw. Aangezien de bouwvoor binnen het plangebied dikker is dan 50 cm is sprake van een hoge zwarte enkeerdgrond.

Afb. 3.2 Profiel 802 met een gebioturbeerde laag (A/C) boven de C-horizont. Foto richting het zuiden (BAAC).

4 Sporen en structuren

4.1 Spooranalyse

In totaal zijn 144 spoornummers uitgereikt tijdens het veldwerk waaronder 17 nummers voor natuurlijke lagen. De antropogene sporen zijn merendeels geïnterpreteerd als paalkuil of kuil. In het zuiden van het onderzoeksgebied werden meerdere rijen van grondverbeteringskuilen aangetroffen. Deze hebben een verzamelnummer gekregen.

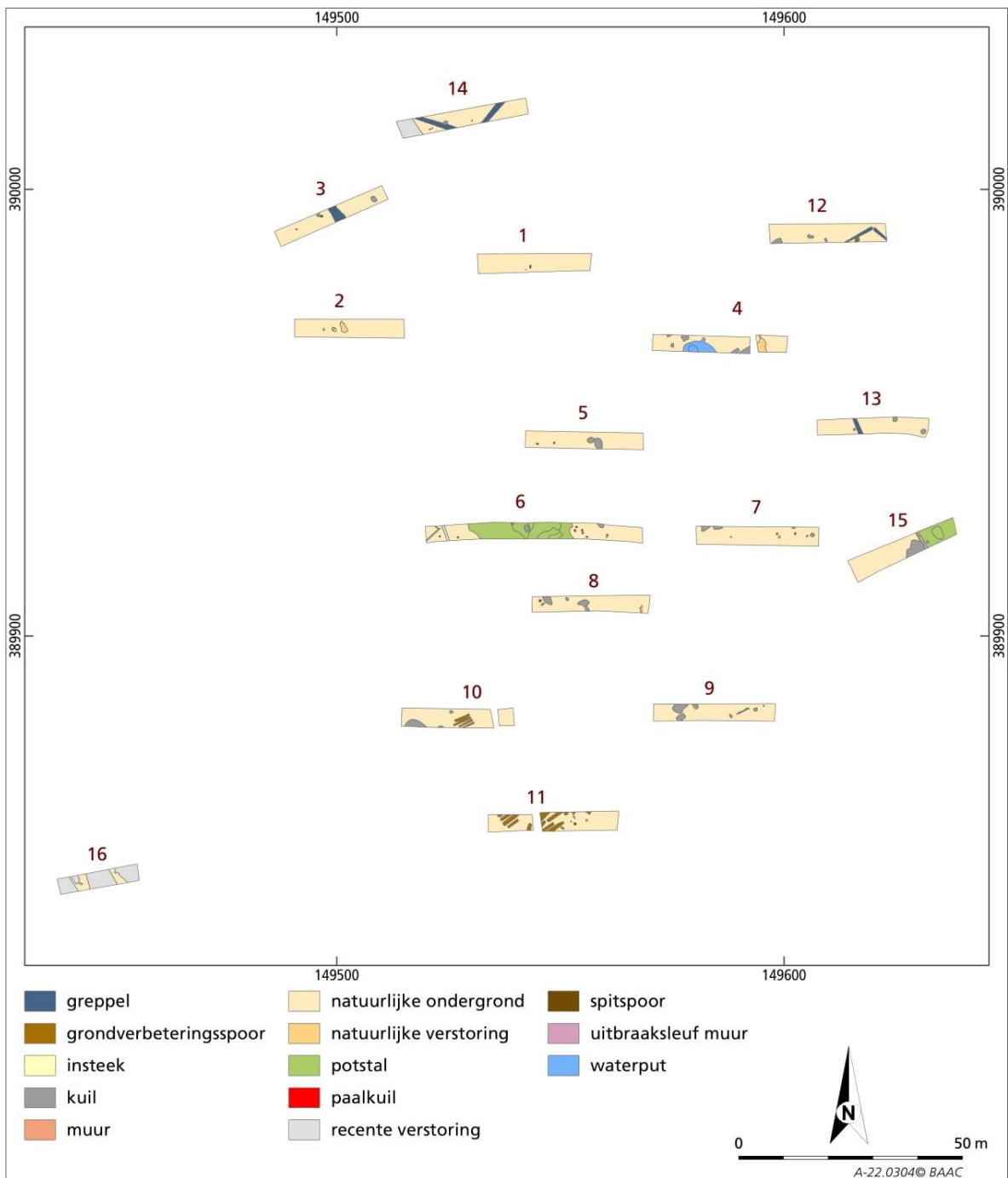
Afbeelding 4.1 betreft de allesporenkaart van het archeologisch onderzoek. Voor een gedetailleerd overzicht van de sporen inclusief spoornummers wordt verwezen naar bijlage 8. Zie bijlage 3 voor de sporenlijst.

De vulling van de sporen bestaat uit matig fijn zand; Zs2, tenzij anders vermeldt. De diepte van sporen betreft de resterende diepte beneden vlak.

Een drietal sporen is sterk uitgeloogd, wat wijst op een prehistorische datering. Eventueel kunnen enkele sporen op basis van vondstmateriaal uit de late middeleeuwen dateren. De overgrote meerderheid van de sporen dateert op basis van vondstmateriaal, inclusies zoals puntjes baksteen en/of een gebroekte vulling zeer waarschijnlijk uit de nieuwe tijd.

Aard spoor	Aantal	Datering
Greppel	7	nieuwe tijd
Kuil	39	nieuwe tijd
Kuil	1	middeleeuwen
Laag	29	nieuwe tijd
Grondverbetering sporen	7	nieuwe tijd
Muur(fundament)	1	nieuwe tijd
Natuurlijke laag	17	nieuwe tijd
Paalkuil	18	nieuwe tijd
Paalkuil	3	prehistorie
Spitsporen	4	nieuwe tijd
Staak	1	nieuwe tijd
Verstoring, natuurlijk	9	nieuwe tijd
Waterput	1	nieuwe tijd
Verstoring, recent	5	nieuwe tijd
totaal	144	

Tabel 4.1 Aard spoor naar aantal en datering.

Afb. 4.1 Allesporenkaart; zie bijlage 3 voor spoornummers (BAAC).

4.2 Prehistorie

In het noorden van het plangebied werden drie paalsporen aangetroffen die, vanwege de sterk uitgeloopte vulling, mogelijk gedateerd kunnen worden in de prehistorie. In proefsleuf 1 bevonden zich twee sporen met een uitgeloopte vulling van lichtgrijs zand (s1002, 1s1003). In spoor s1002 werden tevens spikkels houtskool aangetroffen. De diepte varieerde van 8 cm (s1003) tot 31 cm (s1002). In proefsleuf 3 (op 50 m afstand) werd onder een bodemverstoring een derde prehistorisch spoor (s3002) aangetroffen met een sterk uitgeloopte vulling van lichtgrijs zand (zonder houtskool) en een diepte van 26 cm.

Afb. 4.2 Mogelijk prehistorisch spoor 1002 in proefsleuf 1. Foto richting het zuidoosten (BAAC).

4.3 Late Middeleeuwen

Op grond van het gedetermineerde aardewerk dat in een kuil (afb. 4.3) werd aangetroffen dateert één spoor uit de late middeleeuwen. Het gaat kuil s4005 (proefsleuf 4) waarin 14e en 15e-eeuwse materiaal is gevonden (vnr. 3). Daarnaast zijn ook losse scherven 14e - en 15e eeuwse aardewerk gevonden ter hoogte van de C-horizont in proefsleuf 2 en 9 (s2001; vnr.1 en s9001; vnr. 31). In greppel s3005 werd eveneens 14^e-15^e eeuwse materiaal (vnr. 2) aangetroffen. Aangezien de oriëntatie en ligging van deze greppel overeenkomt met een perceelsgrens op de kadastrale minuut uit 1811-1830 gaat het vermoedelijk om verspit of aangevoerd vondstmateriaal.

Afb. 4.3 De mogelijk 15^e eeuwse kuil s4005 in proefsleuf 4. Foto richting het zuidwesten (BAAC).

4.4 Nieuwe tijd

De meeste sporen dateren uit de nieuwe tijd, vanaf de 16^e -17^e eeuw tot de 20^e eeuw. Sprake lijkt te zijn van drie boerderijlocaties met een bijbehorend systeem van greppels die akkers/tuinen en weilanden begrensd. Hieronder worden de voornaamste sporen per boerderijlocatie en/of aard spoor beschreven. Voor een volledig overzicht van alle overige sporen wordt verwezen naar de allesporenkaart en de sporenlijst (bijlage 3).

Boerderijlocatie A (zie afb. 6.1)

In proefsleuf 4 werd een waterput (s4004) aangesneden waarvan de ovale insteek (vulling 1) een diameter heeft van circa 7 m. Enigszins excentrisch bevond zich de kern (vulling 2). Uit een boring blijkt dat de diepte van de waterput reikt tot 3,5 m beneden het vlak.¹⁹ Vondstmateriaal in de insteek (vnr. 4, vnr. 34) dateert uit de periode 1575-1625/1650. Een enkel fragment van een kleipijp uit de 18^e -19^e eeuw wordt beschouwd als opspit. In de omgeving van de waterput bevonden zich relatief veel grondsporen (s4002, s4003, s4005, s4006, s4007). In het westelijk deel van proefsleuf 4 (dus ten westen van de waterput) werden in de bouwvoor veel baksteenfragmenten aangetroffen, alles tezamen wijst dit op de ligging/nabijheid van een gebouw/boerderij.

¹⁹ Het grondwater bevond zich ten tijde van het veldonderzoek op 2,3 m -maaiveld.

Afb. 4.4 Insteek van waterput s4004, met in het midden de kern. Foto richting het zuiden (BAAC).

Boerderijlocatie B

In het centrale deel van het plangebied, proefsleuf 6, werden diverse lagen donkergrijs zand met brokken C- en A- horizont en veel baksteenfragmenten aangesneden (s6004, s6006, s6007, s 6008, s6009, s6010, s6011, s6012). De ligging en oriëntatie van de lagen/baksteenconcentratie komt overeen met een boerderij zoals weergegeven op de kadastrale minuut uit 1811-1832 (afb. 6.1). Vondstmateriaal (vnr. 11, vnr. 12, vnr. 15) uit de lagen heeft een datering tussen 1800 en 1850/1900. De puinlagen worden doorsneden door de kuilen s6005 en s6006. Kuil s60065 bevat (verspit) vondstmateriaal uit de 17^e-18^e eeuw. Vondstmateriaal uit kuil s6006 (vnr. 15) heeft een 19^e eeuwse datering. Ter hoogte van de baksteenconcentratie zijn een viertal boringen gezet waarbij tot een diepte van 50 tot 70 cm beneden vlak sprake is van gebrokt donkergrijs zand met baksteen puinresten.²⁰

Ten zuiden en westen van de baksteenconcentratie, nog ter hoogte van het erf, bevonden zich kuilen (s8004, s8005 s8006, s8007) en paalsporen (s8008, s6003). Ten oosten van de boerderij werd een concentratie paalsporen (s6013, t/m s6017, s6019, s6020) en een kuil (s6018) aangetroffen. Uit paalspoor s6019 kwam vondstmateriaal (vnr. 16) met een 19^e eeuwse datering.

Het erf heeft op de minuut afmetingen van 21 x 31 m. Centraal binnen het erf gelegen, bevond zich een boerderij met afmetingen van circa 8,5 x 22 m. De boringen waarbij tot 50-70 cm beneden vlak verstoorde grond is aangetroffen wijzen waarschijnlijk op een potstal die bij de sloop is opgevuld. Eventueel zou ook aan een kelder kunnen worden gedacht maar gezien de grote omvang is dat minder waarschijnlijk. De betekenis van de concentratie paalsporen ten oosten van de veronderstelde boerderij is onbekend. Mogelijk is sprake van een houten aanbouw en/of een hekwerk dat het erf begrensd. De boerderij dateert op basis van vondstmateriaal en historisch kaartmateriaal tussen circa 1800 en 1900.²¹

²⁰ Baksteenformaten: - x 11,6/9,8 x 5,4/5,0 cm.

²¹ Topotijdreis geraadpleegd 24-08-2022.

Afb. 4.5 Puinlagen ter hoogte van de vermoedelijke potstal van boerderijlocatie B. Foto richting het zuiden (BAAC).

Boerderijlocatie C

In het zuidoostelijke deel van het plangebied (proefsleuf 15) werd een laag grijsbruin gebrokt zand aangesneden (laag s15007) met een concentratie baksteenpuin (s15002). Uit een boring bleek dat laag s15007 tot 1 m beneden vlak reikt. De vuile lagen werden in het westen begrensd door een muurfundament (s15004) en muuruitbraak (s15005). Muurfundament s15004, waarvan enkel de onderste laag bewaard was gebleven, bestond uit hergebruikte en tweede keus bakstenen en heeft een muurdikte van 45 cm.

De ligging van de vuile lagen (s15002 en s15007) en het muurfundament (s15004/15005) komt overeen met die van een boerderij op de kadastrale kaart uit 1811-1832 (afb. 6.1). De laag s15007 die tot één meter beneden vlak reikt betreft waarschijnlijk een potstal die bij de sloop is dichtgeworpen. Vondstmateriaal uit de lagen (vnr. 35, vnr. 40) wijst op een (eind)datering van de boerderij in de eerste helft van de 19e eeuw. Op kaartmateriaal wordt de boerderij overigens weergegeven tot 1896.²² Op de kadastrale kaart uit 1811-1832 wordt ten zuidwesten van de boerderij een schuur weergegeven. Hiervan zijn geen resten van teruggevonden. Kennelijk was deze schuur ondiep gefundeerd.

²² Topotijdreis geraadpleegd 24-08-2022.

Afb. 4.6 Overzicht boerderijlocatie C met op de voorgrond muurfundament s15004 en op de achtergrond puinlaag s15002 ter hoogte van de vermoedelijke potstal. Foto richting het oosten (BAAC).

Afb. 4.7 Muurfundament s15004.. Foto richting het zuiden (BAAC).

Perceleringssystemen

In totaal zijn zeven greppels aangetroffen. De ligging van een aantal hiervan komt overeen met de kadastrale minuut uit 1811-1832. In proefsleuf 3 werd een greppel s3005 aangetroffen met een vulling van grijs zand en een breedte circa 2 m en een diepte van 45 cm. De ligging van deze greppel wijkt een beetje af met een perceelsgrens afgebeeld op de kadastrale kaart 1811-1832 maar de oriëntatie daarentegen is wel overeenkomstig. Vondstmateriaal (vnr. 2) hieruit dateert uit de 14^e-15^e eeuw maar waarschijnlijk betreft dit aangevoerd/verspit materiaal. In proefsleuf 12 werden twee greppels met een vulling van grijs

zand aangesneden (s12002 en s12003) met een breedte van 70 á 80 cm en een diepte van circa 20 cm. De ligging hiervan komt redelijk overeen met de perceelsgrenzen zoals afgebeeld op de kadastrale kaart 1811-1832. In greppel s1200 werd vondstmateriaal (vnr. 18) aangetroffen met een 19^e eeuwse datering. In proefsleuf 13 werd een noord-zuid georiënteerde greppel s13004 aangetroffen met een vulling van grijs zand, de breedte bedroeg 90 cm, de diepte 45 cm. In proefsleuf 14 werden twee haaks op elkaar staande greppels (s14002 en s14005) gevonden met een vulling van grijs zand die niet worden afgebeeld op de kadastrale kaart 1811-1832. Vondstmateriaal is niet aangetroffen in deze sporen waardoor een datering onbekend is gebleven.

In de proefsleuven 5, 6, 8, 10 werden geen greppels aangetroffen hoewel op de kadastrale minuut hier een perceelgrens te zien is. Mogelijk waren de perceelgreppels hier te ondiep en zijn ze opgenomen in de bovenliggende akkerlaag. Eventueel zou ook aan heggen gedacht kunnen worden, deze veroorzaken geen grondsporen.

Mogelijk was boerderij A niet omgeven met een greppelsysteem maar met een hekwerk (zie ook paragraaf 4.4 boerderijlocatie A) .

Afb. 4.8 Overzicht proefsleuf 3 met in het midden greppel s3005. Foto richting het westen (BAAC).

Grondverbeteringsporen

In proefsleuf 10 en 11, direct ten zuidwesten van boerderij locatie B, werden rijen (s10005, s11002, s11004, s11006, s11011, s11012) van noordwest-zuidoost georiënteerde grondverbeteringskuilen aangetroffen; vaak ook wel “moesbedden” genoemd. De kuilen met een breedte van circa 50-80 cm en een lengte van maximaal 4 m hadden een vulling van donkergrijs zand. Vondstmateriaal is niet aangetroffen maar in het

algemeen worden dergelijke grondverbeteringskuilen overwegend in de 18^e - 19^e eeuw gedateerd. Mogelijk was het verbeteren van het de bouwvoor noodzakelijk vanwege verzuring van de bodem door het sterk geïntensiveerde gebruik van heideplaggen. De grondverbetering vond plaats door het volledig (handmatig) ompspitten van de bodem, tot in de natuurlijke ondergrond. Tijdens het omwerken van de grond werd mogelijk tevens mest en kalk toegevoegd om de verzuring van de bouwvoor/ plaggende tegen te gaan.²³

Afb. 4.9 Proefsleuf 11, met op de voorgrond grondverbeteringskuilen (moesbedden) s11003. Foto richting het zuidoosten (BAAC).

Landweg

Op historisch kaart materiaal daterend tussen 1851 en 1970 wordt een noord-zuid georiënteerde landweg weergegeven die door het oostelijk deelgebied verloopt (afb. 2.5 en 2.6). Tijdens het onderzoek zijn geen sporen van deze landweg teruggevonden. Waarschijnlijk zijn de (karren)sporen opgenomen in de moderne bouwvoor.

Verstoringen

Recente verstoringen zijn in het oostelijk deelgebied nauwelijks aangetroffen. In proefsleuf 15 werd de uitbraaksleuf van boerderij B doorsneden door een recente kuil (s15008) met een diameter van circa 4,5 m.

²³ Brouwer *et al.* 2015, 10.

In proefsleuf 14 was het meest westelijk deel hiervan tot diep in de C-horizont verstoord. Ondiepe greppels en sporen van een landweg (zoals afgebeeld op divers kaartmateriaal) zijn waarschijnlijk niet bewaard gebleven en opgenomen in de bovenliggende bouwvoor.

Het westelijk deelgebied is, afgaande op de bevindingen in proefsleuf 16, tot een diepte van 1,8 m beneden maaiveld (en dieper) recent verstoord. Mogelijk geeft dit een vertekend beeld van het westelijk deelgebied aangezien een tweede proefsleuf hier vanwege begroeiing is komen te vervallen.

Afb. 4.10 Profiel 16.2 met een recent verstoorde bodemopbouw boven de C-horizont. Foto richting het zuiden (BAAC).

4.5 Conclusie

Enkele sporen in het noorden van het plangebied dateren, afgaande op de uitgeloopte vulling, uit de prehistorie. De aard van de vindplaats (complextype) is onbekend. Daarvoor is de hoeveelheid en verscheidenheid aan sporen te gering. Uit de late middeleeuwen dateert mogelijk één kuil. Een beperkte hoeveelheid vondstmateriaal uit de 14e-15e eeuw, aangetroffen in jongere sporen en lagen, is hier wellicht terecht gekomen door verspitting of het betreft aangevoerd materiaal van elders, bijvoorbeeld door bemesting.

De meeste sporen dateren uit de nieuwe tijd. Sprake kan zijn van één boerderij(erf) daterend uit de 16e – 17e eeuw. Eventueel, afgaande op een enkel spoor uit de late middeleeuwen, zou de begindatering iets vroeger kunnen liggen. Uit het eind van de 18e - begin van de 19e eeuw, dateren twee jongere boerderij(erven) met omliggend perceleringssysteem.

5 Vondstmateriaal

Het vondstmateriaal bestaat uit metaalvondsten, fragmenten aardewerk, natuursteen en fragmenten glas (tabel 5.1 en bijlage 4). Monsters zijn tijdens het veldwerk niet genomen. In onderstaand hoofdstuk wordt eerst nader ingegaan op aardewerk, pijp en keramisch bouw materiaal. Vervolgens worden de metaalvondsten, het natuursteen en het glas beschreven.

Tabel 5.1 Overzicht vondstmateriaal

Materiaal categorie	Aantal	Datering
Aardewerk (KER)	90	LME-NT
Baksteen (KBW)	9	NT
Pijp (KKP)	6	NT
Metaal (MXX)	13	NT
Glas (GLS)	8	NT
SXX (leisteel)	1	NT
totaal	127	

5.1 Keramiek, klei pijp en keramisch bouw materiaal

A. Kaneda

Bijlage 6

In deze bijdrage wordt het aardewerk, de klei pijp en het bouw materiaal uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd besproken. Deze vondsten zijn de belangrijke materiaal categorieën om structuren en sporen te dateren. In deze paragraaf wordt eerst de werkwijze toegelicht, vervolgens de opgegraven vondsten beschreven, om deze vervolgens te analyseren. Tenslotte wordt deze paragraaf afgesloten met een beknopte conclusie.

Inleiding

Bij het onderzoek in plangebied Moorland – Veld 7 in Oirschot zijn in totaal 105 fragmenten van keramische vondsten met een totaal gewicht van 3300,7 gram gedaan. Dat betreft 90 fragmenten van vaatwerk (2113,9 gram), zes fragmenten van klei pijp (47,2 gram) en negen stuks keramisch bouw materiaal (1139,6 gram). Het vondstmateriaal is afkomstig uit verschillende sporen waaronder twee greppels (s3005 en s12002), tien kuilen (s4003, s4005, s5004, s6005, s6006, s8004, s8006, s8007, s9006 en s10002) en een waterput (s4004). Bijna de helft van het vondstmateriaal is afkomstig uit antropogene lagen (s5800, s6004, s6009, s6800, s15002 en s15007) en natuurlijke lagen (s2001, s8001 en s9001). Het gemiddeld gewicht van de aardewerkscherven bedraagt ongeveer 23,5 gram per scherv, wat enigszins onder het gemiddeld is voor scherven uit de late middeleeuwen/nieuwe tijd.²⁴ Het aardewerk is over het algemeen gefragmenteerd bewaard gebleven.

Werkwijze

Het aangetroffen materiaal is per vondstnummer geteld, gewogen en gedetermineerd waarbij het aardewerk is op de standaardwijze van het Deventer Systeem (DS) beschreven.²⁵ Met behulp van deze classificatiemethode worden de aardewerkscherven per baksel (of materiaal soort), per soort voorwerp en per specifiek model door middel van toegekende codes geïnclassificeerd.²⁶ In tabel 5.2 is de verklaring van de gebruikte afkortingen voor dit onderzoek voor wat betreft de relevante baksels weergegeven, alsmede het

²⁴ Jaspers 2015, 76. Meestal ligt het gemiddeld gewicht per scherv in de late middeleeuwen/nieuwe tijd tussen de 30 en 40 gram per scherv.

²⁵ Clevis & Kottman 1989; Jaspers 2011. De uitgebreide informatie is te vinden op <https://www.deventersysteem.nl/>.

²⁶ Het Deventer Systeem wordt beheerd door de ANBI Stichting Promotie Archeologisch Onderzoek (SPA-onderzoek).

aantal en het gewicht per baksel. De resultaten van de determinatie zijn opgenomen in de database en de determinatielijst (bijlage 6).

Tabel 5.2 Overzicht van het aardewerk uitgesplitst naar bakselcode, het aantal en het gewicht.

bakselcode	omschrijving	aantal	gewicht (gram)
s2	steengoed 2 (met glazuur/engobe)	22	589,4
g	grijsbakkend aardewerk	7	144,4
r	roodbakkend aardewerk	39	1034,9
w	witbakkend aardewerk	3	129,3
m	majolica uit de Nederlanden	1	1,6
f	faience uit de Nederlanden	11	194,3
p	Aziatisch porselein	1	6,4
iw	industrieel wit	1	1,8
iz	industrieel zwart	5	11,8
totaal		90	2113,9

Beschrijving en datering van het aardewerk

Het aardewerk bestaat uit negen bakselgroepen die vanaf de 14^e eeuw tot de 20^e eeuw worden gedateerd. Het oudste aardewerk (8 scherven) is grijsbakkend aardewerk dat in de 14^e en 15^e eeuw lokaal of regionaal werd vervaardigd. Onder het grijsbakkend aardewerk is een kom geïdentificeerd (vnr. 3.2). Twee kookpotten, mogelijk van het type r-gra-20, zijn te dateren in de periode van 1375-1450 (vnrs. 1.1 en 31.1). De enige scherf van steengoed met oppervlaktebehandeling uit de late middeleeuwen betreft een beker of kan die in Raeren werd geproduceerd. Deze scherf dateert waarschijnlijk in de tweede helft van de 15^e eeuw.

Het grootste gedeelte van het aardewerk (83 scherven) is afkomstig uit de nieuwe tijd. Behalve steengoed met oppervlaktebehandeling en roodbakkend aardewerk komen in deze periode verschillende bakselgroepen voor, namelijk witbakkend aardewerk, majolica, faience, Aziatisch porselein, en industrieel wit en zwart aardewerk. Dit aardewerk werd voornamelijk gebruikt voor het eten (borden), koken (grapen en een kachelpan), drinken (een beker en een kop), schenken (kannen en mineraalwaterkruiken) en opslag (voorraadpotten). Etensgerei zoals borden zijn gemaakt van roodbakkend aardewerk, majolica, faience, Aziatisch porselein en industrieel wit aardewerk. De voorzijde van dit aardewerk is gedecoreerd met een blauwe beschildering (faience, Aziatisch porselein en industrieel wit aardewerk) en met een slibversiering (roodbakkend aardewerk) uit Oosterhout en het Nederrijns gebied. Het drinkgerei is gemaakt van steengoed met oppervlaktebehandeling en industrieel wit aardewerk. De kannen en mineraalwaterkruiken als het schenkgerei bestaan uit steengoed met oppervlaktebehandeling. Rood- en witbakkend aardewerk is onmisbaar voor het koken. Voor de opslag werden steengoed met oppervlaktebehandeling en roodbakkend aardewerk gebruikt. Het gevonden aardewerk bestaat voornamelijk uit het dagelijks gebruiksgoed voor een gewoon huishouden. Onder de vondsten bevinden zich geen exclusieve voorwerpen en bijzonderheden.

Kleipijp

In totaal zijn zes fragmenten kleipijp aangetroffen waaronder een Stummel (een porseleinen pijp) uit de 19^e eeuw (vnr. 12.1, s6004), twee pijpenkoppen en drie pijpenstelen. Een pijpenkop is afkomstig uit de pijpenmaker Leonardus Eras te 's-Hertogenbosch (vnr. 7.1; s5004). Deze pijpenkop is gemerkt met een gekroonde WS als hielmerk, en met een boom en een stip als bijmerk. In 's-Hertogenbosch werkte pijpenmaker Leonardus Eras in de periode van 1811-1863.²⁷

²⁷ Van den Hurk & Nijhof 1983, 233.

Keramisch bouw materiaal

In totaal zijn acht stuks bouwkeramiek gevonden. Het betreft een vloertegel (vnr. 6, s6800), bakstenen (vnr. 7, s5004 en vnr. 19, s7009) en een fragment van een dakpan (vnr. 26, s8004) die in de nieuwe tijd worden gedateerd.

Conclusie

Enkele vondsten dateren uit de 14^e- en 15^e-eeuw. Het overgrote deel van het aardewerk dateert uit de nieuwe tijd vanaf de 16^e tot de 20^e eeuw met een zwaartepunt in de 17^e en 18^e eeuw. Exclusieve voorwerpen of een speciaal soort aardewerk is niet aangetroffen, wat kan wijzen op een gemiddelde levensstandaard.

5.2 Metaal

M. Hendriksen

Bij de aanleg en het couperen van sporen zijn in totaal 13 metaalvondsten gedaan.²⁸ De vondsten zijn afkomstig uit de proefsleuven 4, 5, 6, 7, 9 in recente sporen of de stort. Slechts één vondst is afkomstig uit de insteek van de waterput (s4004, vnr. 34).

De oudste vonden dateren uit de 17e eeuw. Waaronder één vondst (vnr. 34) afkomstig uit de insteek van een waterput (s4004). Het betreft een halfbolle knoop van koperlegering met een roosmotief, een zogenaamde wambuisknoop. De knoop dateert uit de eerste helft van de 17e eeuw. Een andere knoop (vnr. 22) van koperlegering met draadoog heeft een iets jongere datering tussen 1675 en 1750.

Afb. 5.1 Links een knoop uit de 17^e eeuw (vnr. 34), rechts een knoop uit de 17^e-18^e eeuw (vnr. 22) (BAAC).

Een meeste vondsten dateren uit de 18^e en 19^e eeuw, waaronder munten zoals een 18^e eeuwse oord van koperlegering uit de zuidelijke Nederlanden (vnr. 33), een duit van koperlegering uit 1756 van de Stad Utrecht (vnr. 36) en een cent uit 1828 (vnr. 20).

²⁸ Bijlage 7; metaaldeterminatielijst.

Afb. 5.2 Duit Stad Utrecht 1756 (vnr. 36) (BAAC).

Een koperlegering gesp (vnr. 33) met rechthoekige beugel (schoengesp of kniegesp) dateert tussen 1700 en 1825. Een tweede koperlegering knie- of schoengesp gesp (vnr. 24) dateert tussen 1700 en 1800.

Tot de voorwerpen uit de categorie nijverheid behoort een vingerhoed (vnr. 38.2) van koperlegering; een zogenaamde "Franse vingerhoed". Dergelijke exemplaren zijn ook bekend van het Frans-Bataafse legerkamp bij Austerlitz (gemeente Zeist), daterend tussen 1804-1808. Een ronde loden musketkogel (vnr. 38.1) met een diameter van 17 mm heeft een ruimere datering tussen 1550 en 1860. Een fragment van een koperlegering bel, oorspronkelijk op een paardenhaam bevestigd, dateert uit de 18^e -19^e eeuw. (vnr. 21).

Een tweetal vondsten zijn niet nader te dateren. Het betreft een ijzeren wig (vnr. 23) met een lengte van 13,5 cm die gebruikt werd voor het splitsen van houten stammen en een loden stolsel (vnr. 37) met een gewicht van 8 gram. Uit de 20^e eeuw dateert een zilveren dubbeltje uit 1938 (vnr. 39).

Afb. 5.3 Diverse metaalvondsten; linksboven (vnr 21), rechtsboven een knie- of schoengesp (vnr. 24), linksonder een vingerhoed (vnr 38.2) en een loden kogel (vnr. 38.1) (BAAC).

5.3 Glas

M.A. Tolboom

Het onderzoek naar het glas is gericht op het dateren van de sporen en structuren, zodat de onderzoeksvragen naar de aard en de datering van de archeologische resten zijn te beantwoorden.²⁹ Om tot een datering te komen zijn per fragment binnen een vondstnummer de vorm en kenmerkende elementen gedocumenteerd, op basis waarvan de datering is vast te stellen. In totaal zijn acht fragmenten glas gedetermineerd, waaronder (wijn)flessen (s5800; vnr. 8 en s6004; vnr. 10) , mogelijk een medicijnflesje (s15007, vnr 35) en vensterglas (s6009; vnr. 15).

Het glas is te dateren in de nieuwe tijd, merendeels vanaf 1700. Het meeste glas is afkomstig van boerderijlocatie B. Het mogelijke medicijnflesje is gevonden ter hoogte van boerderijlocatie C. Tabel 5.3 geeft een overzicht van het aangetroffen glas. Een uitgebreide determinatielijst is opgenomen in bijlage 5.

Tabel 5.3 Overzicht van de glasvondsten (n = aantal fragmenten).

Vorm	N
Fles	6
<i>onbepaald</i>	<i>3</i>
<i>wijnfles</i>	<i>3</i>
Vensterglas	1
Onbepaald	1
Totaal	8

5.4 Natuursteen

In proefsleuf 7 werd in een kuil (s7009) een klein fragment van een leisteen, waarschijnlijk dakbedekking, geborgen (vnr. 19). Aan een enkel fragment leisteen kunnen geen conclusies worden verbonden. Eventueel is het fragment aangevoerd van elders.

²⁹ Mooren 2022.

6 Synthese, waardering en advies

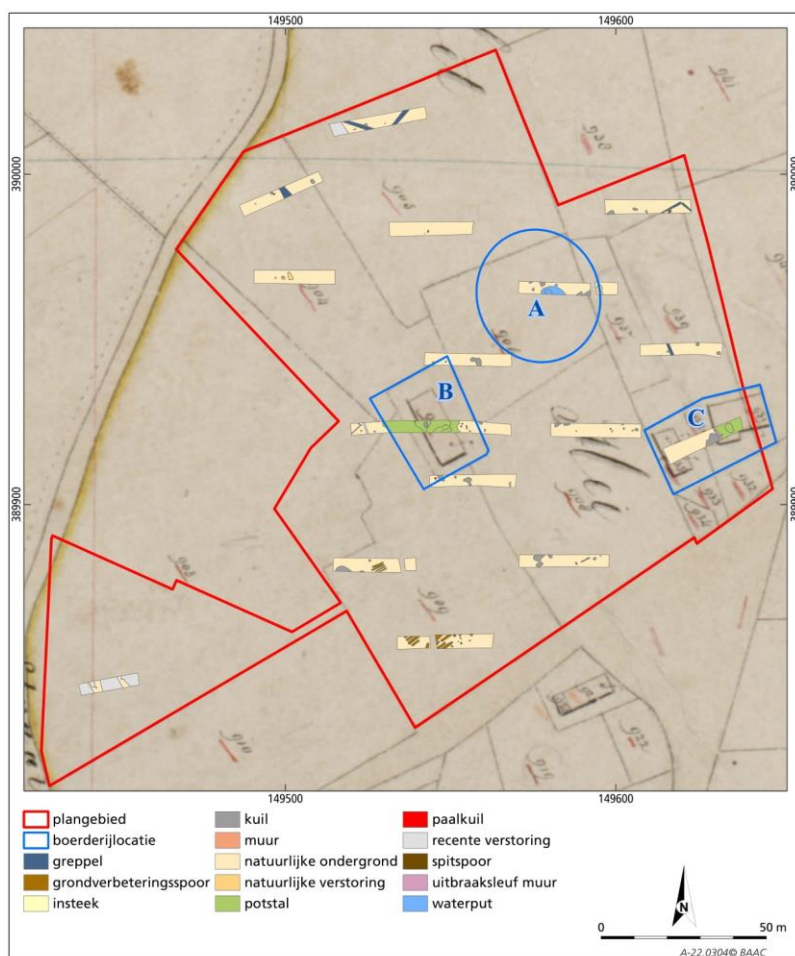
6.1 Synthese

De natuurlijk ondergrond binnen het plangebied bestaat uit dekzand dat weinig hoogte verschillen vertoont. Van oorsprong was het waarschijnlijk een nat gebied. Als gevolg van ploegen is geen sprake meer van een oorspronkelijk bodemopbouw. Aangezien de bouwvoor binnen het plangebied dikker is dan 50 cm is sprake van een hoge zwarte enkeerdgrond.

De verwachting vooraf was dat er voornamelijk vindplaatsen zouden worden gevonden die betrekking hebben met bewoning en/of begravingen uit de late prehistorie tot en met de volle middeleeuwen en nederzettingen uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd. Met name de laatste verwachting is uitgekomen.

Tijdens het onderzoek zijn drie sporen in het noorden van het oostelijk plangebied aangetroffen.³⁰ Deze sporen dateren, afgaande op de uitgeloopte vulling, uit de prehistorie. De aard van de vindplaats, ofwel het complextype, is onbekend. Daarvoor is de hoeveelheid en verscheidenheid aan sporen te gering. Uit de late middeleeuwen dateert slechts één spoor en een beperkte hoeveelheid vondstmateriaal.

Uit de nieuwe tijd daarentegen zijn wel veel sporen aangetroffen zoals kuilen, grondverbeteringssporen, paalkuilen, een muur en muuruitbraak, potstallen, en een waterput. Deze sporen zijn de archeologische resten van het gehucht Hei-Eind, dat voor een groot deel gelegen was ter plaatse van het plangebied. Sprake lijkt te zijn van drie boerderijerven (afb. 6.1 boerderijerven A, B en C).

Afb. 6.1 Boerderijlocaties A, B en C in combinatie met de allesporenkaart weergegeven op de kadastrale minuut 1811-1832 (BAAC).

³⁰ Zie bijlage 9 Allesporenkaart.

Ter hoogte van boerderij A werd een waterput en een concentratie grondsporen aangetroffen. In bouwvoor ten westen van de waterput bevond zich veel baksteenpuin in de bouwvoor; iets wat lijkt te wijzen op (de nabijheid van) een gebouw. Bij archeologisch onderzoek in Best-Aarle is vastgesteld dat de waterputten uit de nieuwe tijd in vrijwel alle gevallen op korte afstand van het huis lagen, op minder dan 10 m en meestal zelfs binnen 5 m. De put bevond zich hier stevast aan de lange zijde van het huis, ter hoogte van het woonvertrek.³¹ Bij onderzoek in Kaatsheuvel bleek dat de waterputten zich eveneens vaak binnen een straal van 10 m van de huizen bevonden, in de meeste gevallen aan de kant van de boerderij dat als woongedeelte is geïnterpreteerd.³² Het erf in Oirschot lijkt te dateren uit het eind van de 16^e- begin van de 17^e eeuw, dit afgaande op vondstmateriaal uit de waterput. Eventueel zou de begindatering van het erf iets ouder kunnen zijn, afgaande op vondstmateriaal uit een 14^e -15^e eeuwse kuil. De omvang van het erf is niet nader te bepalen.

Ter plekke van boerderij B werd een grote baksteenconcentratie aangetroffen ter hoogte van het vlak. De bovenliggende bouwvoor bevatte eveneens veel fragmenten baksteen, overeenkomstig boerderij A. De ligging en oriëntatie van de lagen/baksteenconcentratie komt overeen met een boerderij zoals weergegeven op de kadastrale minuut uit 1811-1832. Het erf heeft op de minuut afmetingen van 21 x 31 m. Centraal hier binnen gelegen bevond zich een boerderij met afmetingen van circa 8,5 x 22 m. Boringen waarbij tot 50-70 cm beneden vlak verstoorde grond is aangetroffen wijzen waarschijnlijk op een potstal. De potstal maakte het mogelijk om mest te verzamelen en op te potten en op die manier te zorgen voor een zo groot mogelijke mestopbrengst. Het vee werd daarbij zoveel mogelijk op stal gehouden en hun ligplek werd periodiek voorzien van een verse laag strooisel, vermengd met een laag teelaarde of plaggen. Dit vermengde zich met de mest en op die manier raakte de potstal gevuld met een dikke laag stalmest. Deze mest werd uiteindelijk gebruikt voor het bemesten van de omliggende akkers. De opkomst van de potstal valt samen met de het begin van de vorming van de donkere plaggendecken in Noord-Brabant. De vorming van het plaggendeck is het gevolg van de intensieve bemesting met de stalmest bereid met strooisel en/of plaggen. De betekenis van de concentratie paalsporen ten oosten van de veronderstelde boerderij) is onbekend. Mogelijk is sprake van een houten aanbouw en/of een hekwerk dat het erf begrensdde.

Ter plekke van boerderij C werd een baksteenconcentratie, diverse vuile lagen en een muur(uitbraak) aangetroffen. De ligging hiervan komt overeen met die van een boerderij zoals weergegeven op de kadastrale kaart uit 1811-1832. Net als bij locatie B lijkt ook hier sprake te zijn van een potstal, in dit geval met een diepte van 1 m beneden vlak. Op de kadastrale kaart uit 1811-1832 wordt ten zuidwesten van de boerderij een schuur weergegeven. Hiervan zijn geen resten van teruggevonden. Kennelijk was deze schuur ondiep gefundeerd. De boerderij dateert, op basis van vondstmateriaal en historisch kaartmateriaal tussen circa 1800 en 1900.

Ten zuidoosten van boerderijlocatie B werden veel parallel aan elkaar gelegen langgerekte kuilen aangetroffen. De kuilen hadden een breedte van circa 50-80 cm en een lengte van maximaal 4 m. Dit soort sporen worden vaak op zandgronden aangetroffen bij archeologische opgravingen en worden meestal geïnterpreteerd als esgreppels voor zandwinning of (meer waarschijnlijk) ontginningsgreppels voor grondverbetering. De grondverbeteringskuilen wijzen op een gebruik van het perceel als akker/moestuin. Gezien de ligging van de akker/tuin direct naast boerderij B is mogelijk om hiertussen een verband te zien.

De meeste greppels die werden aangesneden komen overeen met de kadastrale kaart uit 1811-1832. Door gebrek aan vondstmateriaal is niet duidelijk wat de begindatering van het greppelsysteem is. Dit is belangrijk om inzicht te krijgen op de (her)inrichting van het landschap. Is bijvoorbeeld sprake van een 16^e-17^e eeuws greppelsysteem behorend bij boerderij A of werd het land heringericht toen de boerderijen B en C werden gebouwd?

³¹ Verspay 2017, 521.

³² Mostert & Kooi 2019, 189.

Sprake is dus van een drietal boerderij(erven) en een perceleringssysteem die deel uitmaakten van het, uit historische bronnen bekende gehucht Hei-Eind. Misschien is Hei-Eind te zien in het licht van een uitbreiding van het dorp Oirschot waarbij dit deel van de rondom Oirschot gelegen heide (?) in de 16^e-17^e eeuw werd ontgonnen. Iets wat overigens nadere onderbouwing behoeft, met name wat betreft datering en het voorafgaande landgebruik. Het gaat hierbij waarschijnlijk om een agrarische nederzetting zonder hoog welstandsniveau. Vondsten die kunnen wijzen op een bovengemiddelde welstand van de bewoners ontbreken. Gelet op enkele metaalvondsten (kogels en een bepaald type vingerhoed) is misschien sprake geweest van contacten tussen de bewoners met militairen die gelegerd waren het legerkamp bij Oirschot in het begin van de 19^e eeuw.

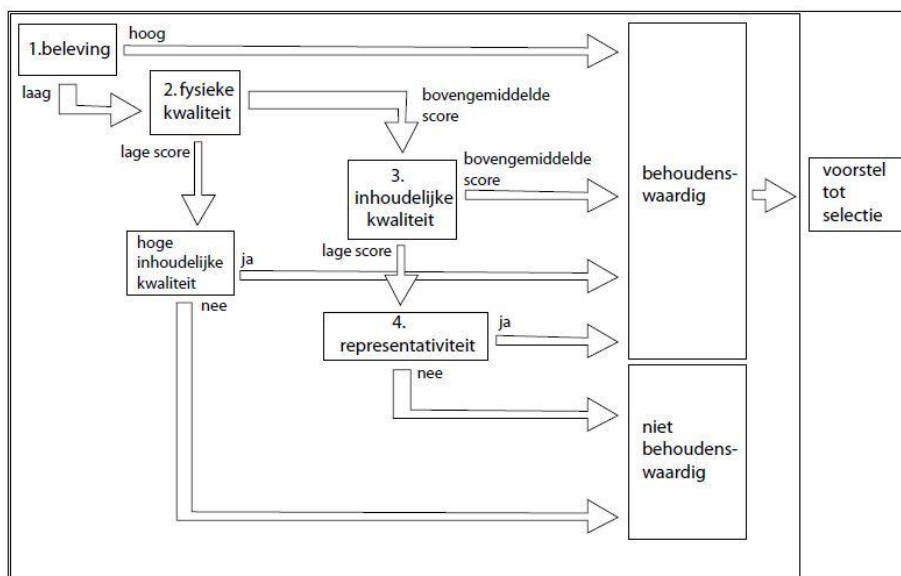
De ontwikkelingsgeschiedenis van dit gehucht daterend tussen de 16^e-17^e eeuw tot en met het eind van de 19^e eeuw kan met behulp van aanvullend archeologisch onderzoek waarschijnlijk goed worden gereconstrueerd. Grote verstoringen zijn niet aanwezig, hoewel opgemerkt moet worden dat door ploegen sporen van landwegen, vloer- en loopniveaus verdwenen zijn. Botmateriaal is niet aangetroffen, waarschijnlijk is dit toeval. Aangenomen mag worden dat in diepe sporen zoals potstallen wel botmateriaal kan worden aangetroffen zodat ook uitspraken kunnen worden gedaan over diersoorten en consumptiepatronen. Onduidelijk is in hoeverre het westelijke deelgebied, langs de straat Drieterskuil nader onderzoek behoeft. Hier kon slechts één van de twee geplande proefsleuven worden aangelegd.

6.2 Waardering

6.2.1 Toelichting

In deze paragraaf wordt bekeken welke waardestellende elementen op de vindplaats(en) aanwezig zijn en wat de kwaliteit daarvan is. Deze gegevens worden afgezet tegen wat bekend is over vergelijkbare sites in de regio en in de betreffende regio.

KNA beschrijft de criteria op basis waarvan een vindplaats gewaardeerd wordt (VS06). Het proces van waarderen, bij welke scores een vindplaats wel of niet als behoudenswaardig kan worden aangemerkt en welke afwegingen daarbij gemaakt moeten worden, staat uitgebreid beschreven in bijlage IV van KNA. In de onderstaande stroomdiagram is het proces van waardering samengevat.

Afb. 6.2 Stroomdiagram waarderingproces (uit: CCvD 2018, Bijlage IV).

Beleving

In eerste instantie wordt nagegaan of de vindplaats vanwege zijn belevingswaarde (schoonheid en herinneringswaarde) behoudenswaardig is. Als de beleving van een vindplaats een hoge score oplevert, is

de vindplaats in principe behoudenswaardig. Toch moet dan ook gekeken worden naar de fysieke- en inhoudelijke kwaliteit van de vindplaats om een goede afweging te kunnen maken. Met name de ensemblewaarde en representativiteit zijn dan van belang.

Bij de beleving wordt gekeken naar de bovengrondse zichtbaarheid van de vindplaats (schoonheid) en of de vindplaats herinnert aan een specifieke gebeurtenis in het verleden (herinneringswaarde). Meestal is een vindplaats niet meer zichtbaar. Voorbeelden van vindplaatsen die wél zichtbaar zijn, zijn terpen en wallen die als verhoging in het landschap aanwezig zijn, of grachten die zichtbaar zijn door inklinking van de grachtvulling.

Fysieke kwaliteit

Vervolgens wordt gekeken naar de fysieke kwaliteit (gaafheid en conservering) van de vindplaats. Wanneer de criteria gaafheid en conservering samen bovengemiddeld scoren (vijf of zes punten), is de vindplaats in principe behoudenswaardig. Bij een hoge score kan op grond van de inhoudelijke kwaliteiten de vindplaats echter toch niet behoudenswaardig zijn. Bij een lage score (vier punten of minder) kan op grond van de inhoudelijke kwaliteit toch nog sprake zijn van een behoudenwaardige vindplaats (zie hieronder).

Bij de fysieke kwaliteit wordt de mate waarin archeologische overblijfselen nog intact en in hun oorspronkelijke positie aanwezig zijn, beoordeeld op gaafheid (de sporen en vondsten en in relatie tot elkaar en in relatie met de omgeving) en conservering (de vondsten). Bijlage IV van de KNA noemt de volgende parameters om de gaafheid te beoordelen:

- aanwezigheid van sporen;
- gaafheid sporen;
- ruimtelijke gaafheid;
- stratigrafie intact;
- mobilia *in situ*;
- ruimtelijke relatie tussen mobilia onderling;
- ruimtelijke relatie tussen mobilia en sporen;
- aanwezigheid antropogeen biochemisch residu;
- stabiliteit van de natuurlijke omgeving.

Voor de conservering wordt gekeken naar de conservering van het vondstmateriaal op zich.

De beoordeling is gerelateerd aan de archeoregio waarin de vindplaats zich bevindt. Een vlakgraf zonder botmateriaal maar met een lijksilhouet krijgt in pleistoceen Nederland een hoge waardering. In Holoceen Nederland kan de afwezigheid van botmateriaal juist leiden tot een lage waardering, omdat botmateriaal in dit deel juist wel verwacht kan worden.

Een vindplaats wordt op basis van fysieke kwaliteit als in principe behoudenswaardig aangemerkt, als er een bovengemiddeld, vijf of zes punten, wordt gescoord. Bij een middelmatige tot lage score, tot en met vier punten, wordt naar de inhoudelijke kwaliteit gekeken om te bepalen of een vindplaats toch behoudenswaardig is. Bij een hoge score (zeven of meer punten) op inhoudelijke kwaliteit kan een vindplaats alsnog als behoudenswaardig worden aangemerkt.

Inhoudelijke kwaliteit

Na de beoordeling van de fysieke kwaliteit wordt naar de inhoudelijke kwaliteit (zeldzaamheid, informatiewaarde en ensemblewaarde) van de vindplaats gekeken.

- In welke mate is een bepaalde vindplaats schaars in een bepaald gebied (zeldzaamheid)?
- Wat is de betekenis van de vindplaats als bron van kennis over het verleden (informatiewaarde)?
- Welke meerwaarde kan aan de vindplaats worden toegekend als je kijkt naar de archeologische en landschappelijke context van de vindplaats (ensemblewaarde)?

Bij een bovengemiddelde score (zeven punten of meer) op de deze drie onderdelen wordt de vindplaats als behoudenswaardig aangemerkt. Bij een lagere waardering kan eventueel op grond van de representativiteit nog sprake zijn van een behoudenswaardige vindplaats. Bij representativiteit wordt de mate bepaald waarin een vindplaats karakteristiek is voor een bepaalde periode of een gebied. De representativiteit is alleen relevant indien bij het uitvoeren van de waardering het vermoeden bestaat dat duurzaam behoud van de vindplaats gerealiseerd kan worden. Het waardeoordeel van de vindplaats neemt toe naarmate er meer informatie beschikbaar is over vergelijkbare vindplaatsen uit dezelfde periode en hetzelfde gebied.

In het plangebied zijn twee vindplaatsen vastgesteld. Hieronder volgt de waardering van deze vindplaatsen en de scores samengevat in een waarderingstabel. Het hoofdstuk sluit af met een advies over eventueel vervolgonderzoek in het plangebied.

6.2.2 Vindplaats 1: prehistorie

Enkele sporen in het noorden van het plangebied dateren waarschijnlijk uit de prehistorie. Vondstmateriaal is niet aangetroffen waardoor een nadere datering niet mogelijk is.

Oirschot, plangebied Moorland – Veld 7. Archeologische waarderingstabel volgens KNA

Vindplaats 1: prehistorie

Waarden	Criteria	Scores		
		<i>Hoog</i>	<i>Midden</i>	<i>Laag</i>
Beleving	Schoonheid	Wordt niet gescoord		
	Herinneringswaarde	Wordt niet gescoord		
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	2		
	Conservering	Wordt niet gescoord		
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	1		
	Informatiewaarde	1		
	Ensemblewaarde	1		
	Representativiteit	N.v.t.		

Tabel 6.1 Waardering van de vindplaats volgens de criteria van de KNA.

Beleving

De vindplaats scoort niet op de punten schoonheid en herinneringswaarde. De bewoningssporen zijn niet zichtbaar waardoor geen sprake is van een esthetisch-landschappelijke waarde. Ook roept de vindplaats geen herinnering op over het verleden.

Fysieke kwaliteit

De fysieke kwaliteit van de vindplaats scoort 'midden'. De sporen zijn goed bewaard gebleven voor wat betreft prehistorische sporen op zandgronden. Vondstmateriaal ontbreekt echter, hiervoor wordt niet gescoord.

Inhoudelijke kwaliteit

In de omgeving zijn meer vindplaatsen bekend uit de (late) prehistorie. Mogelijk dat de sporen deel uitmaken van de randzone van een nederzetting of gerelateerd kunnen worden aan landbouw. De hoeveelheid en verscheidenheid aan sporen die tijdens dit onderzoek is aangetroffen is echter te gering om hier duidelijkheid over te verschaffen. De omvang en aard van de vindplaats (complextype) is onbekend en daardoor is de inhoudelijke kwaliteit laag.

6.2.3 Vindplaats 2; het gehucht Hei-Eind

Vindplaats 2 heeft betrekking op het gehucht Hei-Eind daterend uit 17^e-19^e eeuw. Binnen het plangebied zijn twee á drie boerderijerven, akkers en percelering aangetroffen die deel uitmaakten van dit gehucht.

Oirschot, plangebied Moorland – Veld 7. Archeologische waarderingstabel volgens KNA

Vindplaats 2: het gehucht Hei-Eind

Waarden	Criteria	Scores		
		Hoog	Midden	Laag
Beleving	Schoonheid	Wordt niet gescoord		
	Herinneringswaarde	Wordt niet gescoord		
Fysieke kwaliteit	Gaafheid		2	
	Conservering		2	
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid		2	
	Informatiewaarde	3		
	Ensemblewaarde	3		
	Representativiteit		N.v.t.	

Tabel 6.2 Waardering van de vindplaats volgens de criteria van de KNA.

Beleving

Evenals vindplaats 1 scoort deze vindplaats niet op de punten schoonheid en herinneringswaarde. De bewoningssporen zijn niet zichtbaar waardoor geen sprake is van een esthetisch-landschappelijke waarde. Ook roept de vindplaats geen onmiddellijke herinnering op over het verleden. Bij dit laatste moet opgemerkt worden dat geen specifiek historisch onderzoek is verricht naar de geschiedenis van dit gehucht. Bij eventueel vervolgonderzoek zou historisch onderzoek goede resultaten kunnen opleveren waardoor toch sprake kan zijn van een 'herinneringswaarde'.

Fysieke kwaliteit

De fysieke kwaliteit van vindplaats 2 scoort 'midden'. Sporen van deze vindplaats zijn onder een plaggende aangetroffen dat een beschermde functie voor de archeologie heeft gehad. Voor een deel zullen sporen echter zijn aangetast door ploegen sinds 1900. Vloer- en loopniveaus, evenals karrensporen zijn verdwenen en opgenomen in de bouwvoor. De fysieke kwaliteit van de sporen is desondanks redelijk goed te noemen. Resten van muren en muuruitbraken tonen de ligging en begrenzingen van boerderijen aan. Waterputten en (paal)kuilen geven de inrichting van erven weer. Zogenaamde 'moesbedden' en perceelgreppels geven aan hoe de landbouwgronden waren opgedeeld. Het vondstmateriaal is gemiddeld tot goed geconserveerd, zowel keramiek, glas als metaal. Metaal is minder goed bewaard gebleven zoals op zandgronden verwacht mag worden.

Inhoudelijke kwaliteit

De inhoudelijke kwaliteit van de vindplaats scoort 'hoog'. In het plangebied zijn nederzettingssporen uit de nieuwe tijd blootgelegd. Hoewel de zeldzaamheid gemiddeld is, is de informatiewaarde hoog. De informatie uit deze vindplaats kan bijdragen aan de kennis over de geschiedenis en ontwikkeling van Oirschot. In de Nationale Onderzoeksagenda Archeologie³³ staan de belangrijkste nationale onderzoeksvragen binnen de Nederlandse archeologie. Hierin zijn diverse onderzoeksthema's opgenomen

³³ NOaA 2.0

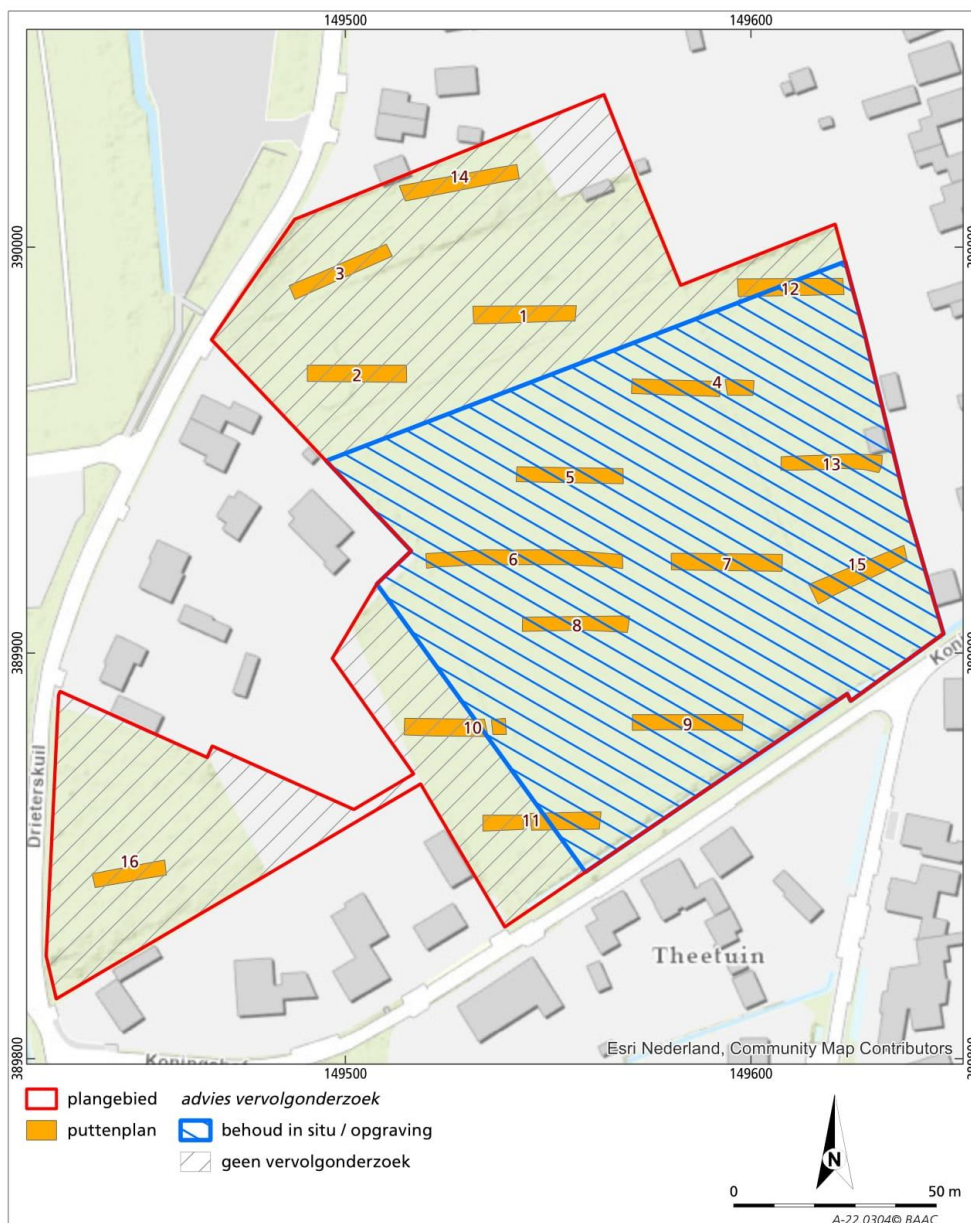
waaronder 'Dorpsvorming'. Thema 18 (NOaA vraag 75) heeft betrekking op het ontstaan van dorpen. Een 'gaaf' bodemprofiel is bij dergelijke vindplaatsen niet te verwachten. Bovendien: ook terreinen die vrij diep verstoord zijn, kunnen wat deze vraag betreft nog belangrijke informatie verschaffen, namelijk over de datering en aard vroegste activiteiten te plaatse (waterputten, diepe kuilen en sloten, dateerbaar *ex-situ* materiaal). Hoe het proces van dorpsvorming ruimtelijk, temporeel en functioneel onder uiteenlopende omstandigheden verloopt, is nog nauwelijks onderzocht. In de onderzoekagenda wordt geadviseerd om historische gegevens en de resultaten van eerder archeologisch onderzoek bij zowel de aanpak van het onderzoek als de analyse van de resultaten toe te passen. Dorpskernarcheologie komt in Nederland weinig voor en mede daarom is een plangebied als Moorland zeer waardevol.

Ook de ensemblewaarde van de vindplaats is hoog aangezien binnen het onderzoeksgebied sprake is van een *diachrone* context (17^e-19^e eeuw). Waarschijnlijk kan de ontwikkelingsgeschiedenis van dit gehucht worden achterhaald. Klopt de begindatering of is toch sprake van een oudere bewoningsfase? Hoe ontwikkelden de boerderij(erven) zich. Waarom werd het gehucht verlaten? Misschien kunnen ook relaties worden onderzocht tussen de bewoners van dit gehucht en soldaten in de 19^e eeuwse legerkampen in de omgeving van Oirschot.

6.3 Advies

Als gekeken wordt naar de waarderingstabel is voor vindplaats 1 een score van 2 punten voor fysieke kwaliteit en een score van 3 punten voor inhoudelijke kwaliteit geen aanleiding om de vindplaats te behouden. Het advies van BAAC is dan ook om vindplaats 1 niet te beschermen middels behoud *in situ* of door behoud *ex situ* door middel van een opgraving.

Als gekeken wordt naar de waarderingstabel is voor vindplaats 2 een score van 4 punten voor fysieke kwaliteit en een score van 8 punten voor inhoudelijke kwaliteit aanleiding om de vindplaats te behouden. Het advies van BAAC is dan ook om vindplaats 2 te beschermen middels behoud *in situ* en indien dit niet mogelijk is door behoud *ex situ* door middel van een opgraving. De te behouden vindplaats is 12,938 m² groot (ca. 1,3 ha) en betreft niet alleen de boerderijen en erven maar juist ook een deel van de omliggende landbouwpercelen (afb. 6.2). Indien op deze locaties bodemverstorende activiteiten zullen plaatsvinden, zal hieraan voorafgaand archeologisch onderzoek plaats dienen te vinden.

Afb.6.2 Advieskaart plangebied Moorland-Veld 7 (BAAC).

Bovenstaand advies vormt een zogenaamd selectieadvies. Dit betekent niet dat reeds gestart kan worden met bodemverstorende activiteiten of de daarop voorbereidende activiteiten. Het selectieadvies dient namelijk eerst beoordeeld te worden door de bevoegde overheid wat uiteindelijk leidt tot een selectiebesluit.

Hoewel getracht is een zo gefundeerd mogelijk advies te geven op grond van de gebruikte onderzoeksmethoden, kan de aanwezigheid van archeologische sporen of resten nooit volledig worden uitgesloten in de gebieden waarvoor geen vervolgonderzoek wordt aanbevolen. BAAC wil er daarom op wijzen dat men bij bodemverstorende activiteiten alert dient te zijn op de aanwezigheid van archeologische waarden (zoals vondstmateriaal en grondsporen). Bij het aantreffen van deze waarden dient men hiervan melding te maken bij het Ministerie van OC&W (in de praktijk de RCE) conform artikel 5.10 van de Erfgoedwet 2016.

7 Literatuur en bronnen

Literatuur

Berkvens, R., 2022: *Programma van Eisen Proefsleuven Plangebied Moorland - Veld 7 te Oirschot, gemeente Oirschot*, (Omgevingsdienst Zuidoost Brabant), Eindhoven.

Berkvens, R. & E. Drenth, 2021: *Erfgoed uitgediept. De erfgoedkaart van Oirschot nader bekeken*, (ODZOB), Eindhoven.

Berkvens, R., K.A.H.W. Leenders, J. Bosman, M.D. Wagemans, E. Wijnen, V. Mes, M. v. Moolenbroek, E. Drenth, H. v.d. Laarschot & J. Schotten, 2011: *Kempisch erfgoed in beeld. Een regionale erfgoedkaart voor de Kempen- en A2 gemeenten Bergeijk, Bladel, Eersel, Oirschot, Reusel-De Mierden, Waalre, Valkenswaard, Cranendonck en Heeze-Leende*, Eindhoven (SRE Milieudienst).

Biggelaar, van den F., B. Debunne, & S. Kluiving, 2002: Aanvullende archeologische inventarisatie (AAI) Hoge pad - Moorland-oost – De Kemmer (gemeente Oirschot) (BILAN-rapport 2002/27), Tilburg.

Brouwer, M.C., E.A.M. de Boer, P. Doeve, C.C. Kalisvaart, T. Hoogendijk, M.A. Tolboom & J. de Winter, 2017: *Van Boomstam tot baksteen, Ruim 700 jaar bewoning langs de Luikerweg te Valkenswaard*, (BAAC-project A-15.0080/A-15.0129), 's-Hertogenbosch.

Centraal College van Deskundigen (CCvD), 2018: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) Landbodems, versie 4.1*, SIKB Gouda.

Clevis, H. & J. Kottman, 1989: *Weggegooid en teruggevonden. Aardewerk en glas uit Deventer vondstcomplexen 1375-1750*, Kampen.

Deville, T. & R. Exaltus 2011: Slingerbos, Oirschot. Gemeente Oirschot. Programma van Eisen – Proefsleuven. ArcheoPro Archeologisch PvE, nr. 10 – 454.

Hoven, E. & W. Pouille, 2015: Oirschot, Slingerbos, Gemeente Oirschot (NB). Inventariserend Veldonderzoek door middel van Proefsleuven, (Steekproef-rapport 2012-01/07U), Utrecht.

Hurk, J.L.F. van den & E. Nijhof, 1983: Pijpen. In: H.L. Janssen (red.), *Van Bos tot Stad. Opgravingen in 's-Hertogenbosch*, 's-Hertogenbosch, 229-236.

Jaspers N.L., 2011: Twee digitale toepassingen voor het Deventer Systeem: bladwijzers en standaard kleurcodes voor bakselgroepen, in: *Assembled Articles. Symposium on Medieval and Post Medieval Ceramics. No. 4*, Zwolle, 89-100.

Jaspers, N.L., 2015: Vol-, laat- en postmiddeleeuws aardewerk, in: J. Loopik (red.), *Hof van Cyrene. Wonen aan de Schie. Bochtafsnijding Delftse Schie*, gemeente Schiedam, Amersfoort (ADC-rapport 3617), 75-102.

Kortlang & Leenders 2006, SRE 2011 (via internet).

Kortlang, F.P. & K.A.H.W. Leenders, 2006: *Gemeente Boxtel. Een cultuurhistorische en archeologische waardestelling van Bolle Akkers en Open Akkers in het buitengebied van Boxtel en Liempde*, (ArchAeo-rapport 0607), Eindhoven.

Mooren, J.R., 2022: *Evaluatierapport Oirschot, Plangebied Moorland – Veld 7, 's-Hertogenbosch* (BAAC-project A-22.0304).

Mooren J.R. & A. Emaus, 2022: *Plan van Aanpak, , Oirschot Plangebied Moorland-Veld 7*, (BAAC project A-22.0304), 's-Hertogenbosch.

Mostert, M. & M. Kooi, 2019: *Waterputten en potstallen uit de 15e - 19e eeuw in het buurtschap Efteling. Een proefsleuvenonderzoek en opgraving in het vakantiepark Loonsche Land te Kaatsheuvel*, (BAAC rapport A16.0069), 's-Hertogenbosch.

Valckx, L.F.M., J. H. F. Leuving & B. van den Berkmortel 2009: Bureauonderzoek en verkennend veldonderzoek d.m.v. boringen. Plangebied Heikneuters te Moorland, gemeente Oirschot (Synthegra bv), Doetinchem.

Van Daele, B.J., 2004: *Oirschot, Moorland-Oost: inventariserend veldonderzoek door middel van Proefsleuven* (BAAC-rapport 03.159), Den Bosch.

Verspay, J., 2017: De laatmiddeleeuwse transformatie, in: A.J. Tol, *et al.*, *Tussen Aarlese weg en Broekstraat. Archeologisch onderzoek van een historisch cultuurlandschap in Aarle, gemeente Best*, (Archol Rapport 280), Leiden.

Kaartmateriaal

Bodemkaart: Wageningen University & Research

Geomorfologische kaart: Wageningen University & Research

Internet

<https://www.deventersysteem.nl/>

Bijlagen

Bijlage 1 Geologische en archeologische tijdvakken

Bijlage 2 Onderzoeksvragen uit het Programma van Eisen

Bijlage 3 Sporenlijst

Bijlage 4 Vondstenlijst

Bijlage 5 Determinatielijst glas

Bijlage 6 Determinatielijst keramiek

Bijlage 7 Determinatielijst glas

Bijlage 8 Allesporenkaart met labels (A3)

Bijlage 9 Allesporenkaart geprojecteerd op kadastrale minuut 1811-1832 (A3)

Advies Archeologische Monumentenzorg 2022 – nr. 198

Beoordeling van een archeologisch rapport

Bevoegd gezag: Gemeente Oirschot
Mevr. A. van Kuilenburg
Postbus 11
5688 ZG Oirschot

Datum: 30-9-2022

Project: Gemeente Oirschot, plangebied Moorland, Veld 7. Inventariserend veldonderzoek – proefsleuven (= BAAC-project A-22.0304), auteur J.R. Mooren, concept versie 1.0 d.d. sept. 2022.

Van: Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant (ODZOB)
Wal 28, Postbus 8035, 5601KA Eindhoven
Mevr. drs. Ria Berkvens
E-mail: R.Berkvens@odzob.nl
Tel. 088-3690638

Inleiding

In opdracht van de gemeente Oirschot heeft BAAC een proefsleuvenonderzoek verricht in het ca. 2,36 ha grote plangebied Moorland – veld 7 te Oirschot. De directe aanleiding daartoe was het voornemen tot de bouw van nieuwe woningen met bijbehorende infrastructuur. Tot welke diepte de bodem daarbij zal worden verstoord, was tijdens het proefsleuvenonderzoek nog niet bekend, maar uitgegaan is 0,8-1 m beneden het hedendaagse maaiveld. Dat is de standaard funderingsdiepte.

Op de gemeentelijke archeologische beleidskaart heeft het centrale deel van het plangebied een hoge archeologische verwachting voor historische kern (gehuchten), het overige deel heeft een hoge archeologische verwachting. Deze verwachting hangt samen met de ligging op een hoge dekzandrug en historische bebouwing op de minuutplan 1811-1832. Er worden voornamelijk vindplaatsen verwacht die betrekking hebben met bewoning en/of begravingen uit de late prehistorie tot en met de volle middeleeuwen en nederzettingen uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd.

Het doel van het proefsleuvenonderzoek was een inhoudelijke archeologische waardestelling van het terrein. De uitkomsten zijn bedoeld om de gemeente Oirschot in staat te stellen om een beslissing te nemen over de behoudenswaardigheid van archeologische resten binnen het plangebied en eventueel overgaan tot maatregelen voor behoud in situ of het veiligstellen van de archeologische informatie door middel van vervolgonderzoek.

Samenvatting van het rapport

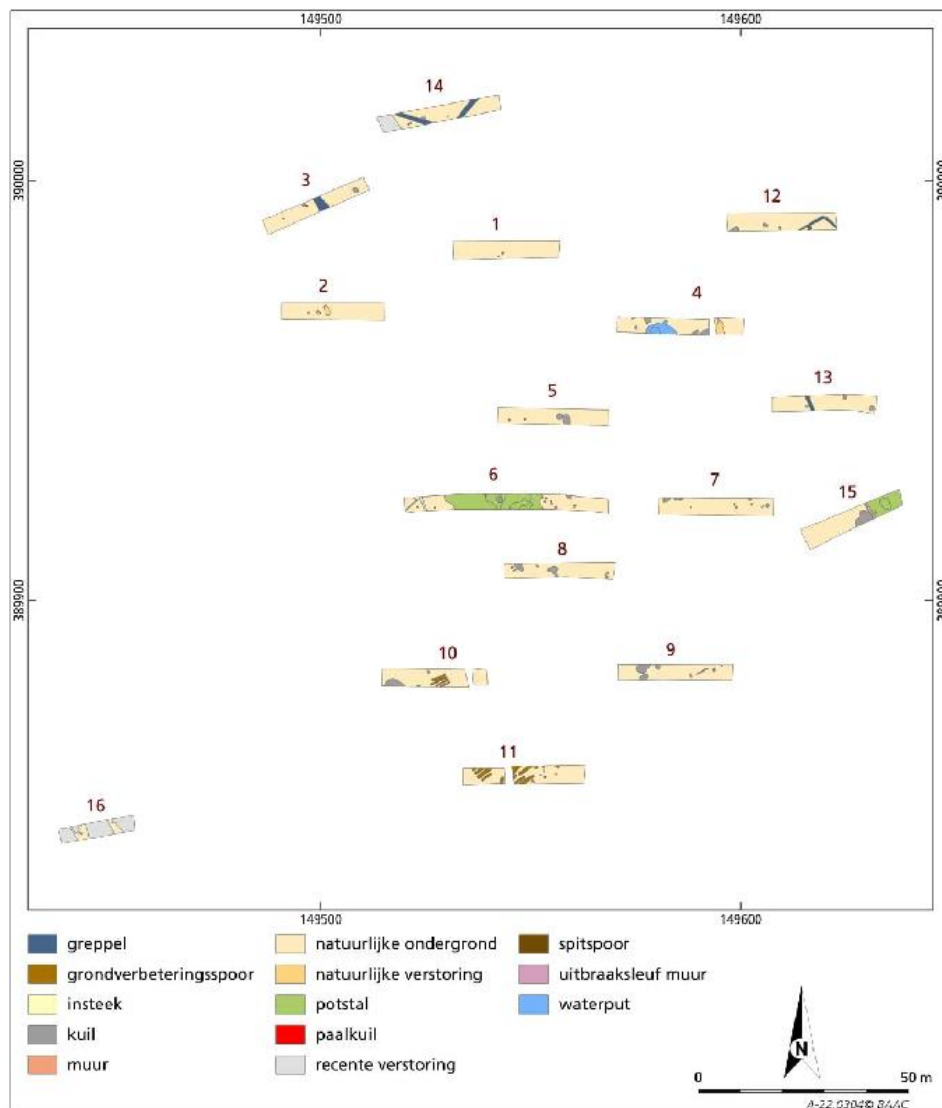
Onderzoekskader RO: bestemmingsplanwijziging Grootte plangebied: 2,36 ha Onderzoekperiode: 21 t/m 25 juli 2022 (veldwerk) Opdrachtgever: gemeente Oirschot Opdrachtnemer: BAAC
--

Tijdens het veldwerk zijn conform het Programma van Eisen¹ verspreid over het plangebied 16 proefsleuven aangelegd van gemiddeld circa 25 x 4 m. Uitzondering is proefsleuf 6 met een lengte

¹ Berkvens, R., 2022: Programma van Eisen Proefsleuven Plangebied Moorland - Veld 7 te Oirschot, gemeente Oirschot, (Omgevingsdienst Zuidoost Brabant), Eindhoven.

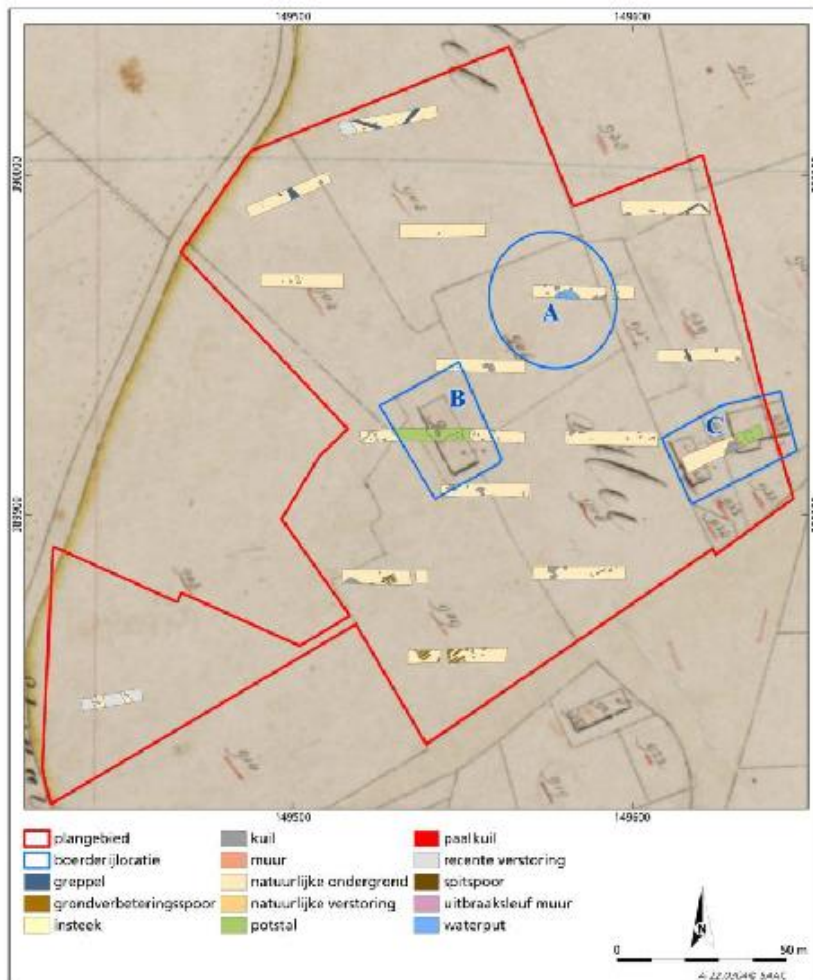
van 50 x 4 m. De proefsleuven 4 en 14 hadden lengtes van circa 30 m. In totaal is 1690 m² opgegraven, wat een dekkingsgraad van 7 % betreft. In totaal zijn 137 spoornummers uitgereikt, soms als verzamelnummer voor rijen grondverbeteringskuilen. Van de sporen zijn er 75 gecoupeerd om inzicht te krijgen in aard en gaafheid. Besloten is om af te zien van een geplande (tweede) proefsleuf in het westelijk deel van het plangebied vanwege de sterke begroeiing. In plaats daarvan is proefsleuf 6 in het oostelijk deel van het plangebied met 25 meter verlengd.

De natuurlijk ondergrond binnen het plangebied bestaat uit dekzand dat weinig hoogte verschillen vertoont. Van oorsprong was het waarschijnlijk een nat gebied. Als gevolg van ploegen is geen sprake meer van een oorspronkelijk bodemopbouw. Aangezien de bouwvoor binnen het plangebied dikker is dan 50 cm is sprake van een hoge zwarte enkeerdgrond.

Afb. 4.1 Allesporenkaart; zie bijlage 3 voor spoornummers (BAAC).

Tijdens het onderzoek zijn drie sporen in het noorden van het oostelijk plangebied aangetroffen. Deze sporen dateren, afgaande op de uitgeloopte vulling, uit de prehistorie. De aard van de vindplaats, ofwel het complextype, is onbekend. Daarvoor is de hoeveelheid en verscheidenheid aan sporen te gering. Uit de late middeleeuwen dateert slechts één spoor en een beperkte hoeveelheid vondstmateriaal. Uit de nieuwe tijd daarentegen zijn wel veel sporen aangetroffen zoals kuilen, grondverbeteringsspooren, paalkuilen, een muur en muuruitbraak, potstallen, en een waterput. Deze sporen zijn de archeologische resten van het gehucht Hei-Eind, dat voor een groot deel gelegen was ter plaatse van het plangebied. Sprake lijkt te zijn van drie boerderijerven (boerderijerven A, B en C).

Afb. 6.1 Boerderijlocaties A, B en C in combinatie met de allesporenkaart weergegeven op de kadastrale minuut 1811-1832 (BAAC).

Ter hoogte van boerderij A werd een waterput en een concentratie grondsporen aangetroffen. In de bouwvoor ten westen van de waterput bevond zich veel baksteenpuin; iets wat lijkt te wijzen op (de nabijheid van) een gebouw. Het erf in Oirschot lijkt te dateren uit het eind van de 16e- begin van de 17e eeuw, dit afgaande op vondstmateriaal uit de waterput. Eventueel zou de begindatering van het erf iets ouder kunnen zijn, afgaande op vondstmateriaal uit een 14e -15e eeuwse kuil. De omvang van het erf is nog niet nader te bepalen.

Ter plekke van boerderij B werd een grote baksteenconcentratie aangetroffen ter hoogte van het vlak. De bovenliggende bouwvoor bevatte eveneens veel fragmenten baksteen, overeenkomstig boerderij A. De ligging en oriëntatie van de lagen/baksteenconcentratie komt overeen met een boerderij zoals weergegeven op de kadastrale minuut uit 1811-1832. Boringen waarbij tot 50-70 cm beneden vlak verstoorte grond is aangetroffen wijzen waarschijnlijk op een potstal. De betekenis van de concentratie paalsporen ten oosten van de veronderstelde boerderij is onbekend. Mogelijk is sprake van een houten aanbouw en/of een hekwerk dat het erf begrensd.

Ter plekke van boerderij C werd een baksteenconcentratie, diverse vuile lagen en een muur(uitbraak) aangetroffen. De ligging hiervan komt overeen met die van een boerderij zoals weergegeven op de kadastrale kaart uit 1811-1832. Net als bij locatie B lijkt ook hier sprake te zijn van een potstal, in dit geval met een diepte van 1 m beneden vlak. Op de kadastrale kaart uit 1811-1832 wordt ten zuidwesten van de boerderij een schuur weergegeven. Hiervan zijn geen resten van teruggevonden. Kennelijk was deze schuur ondiep gefundeerd. De boerderij dateert, op basis van vondstmateriaal en historisch kaartmateriaal tussen circa 1800 en 1900.

Ten zuidoosten van boerderijlocatie B werden veel parallel aan elkaar gelegen langgerekte kuilen aangetroffen. De kuilen hadden een breedte van circa 50-80 cm en een lengte van maximaal 4 m. Dit soort sporen worden vaak op zandgronden aangetroffen bij archeologische opgravingen en worden meestal geïnterpreteerd als esgreppels voor zandwinning of (meer waarschijnlijk) ontginningsgreppels

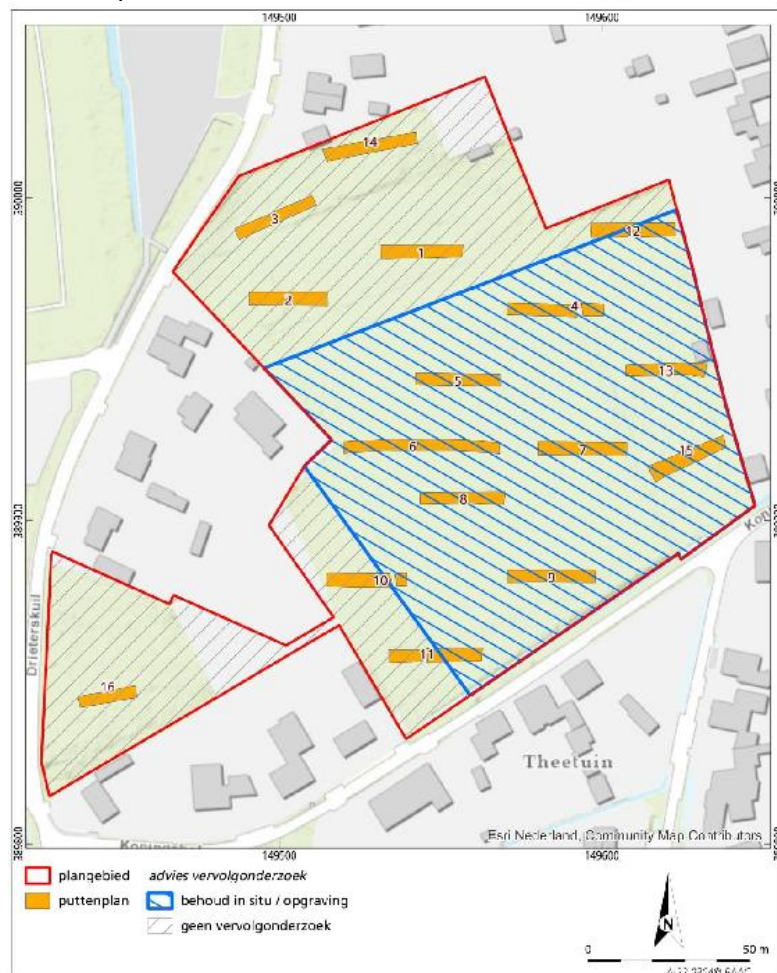
voor grondverbetering. De grondverbeteringskuilen wijzen op een gebruik van het perceel als akker/moestuין. Gezien de ligging van de akker/tuin direct naast boerderij B is mogelijk om hiertussen een verband te zien.

De meeste greppels die werden aangesneden komen overeen met de kadastrale kaart uit 1811-1832. Door gebrek aan vondstmateriaal is niet duidelijk wat de begindatering van het greppelsysteem is. Dit is belangrijk om inzicht te krijgen op de (her)inrichting van het landschap. Is bijvoorbeeld sprake van een 16e- 17e eeuws greppelsysteem behorend bij boerderij A of werd het land heringericht toen de boerderijen B en C werden gebouwd?

Sprake is dus van een drietal boerderij(erven) en een perceleringssysteem die deel uitmaakten van het, uit historische bronnen bekende gehucht Hei-Eind. Misschien is Hei-Eind te zien in het licht van een uitbreiding van het dorp Oirschot waarbij dit deel van de rondom Oirschot gelegen heide (?) in de 16e- 17e eeuw werd ontgonnen. De ontwikkelingsgeschiedenis van dit gehucht daterend tussen de 16e- 17e eeuw tot en met het eind van de 19e eeuw kan met behulp van aanvullend archeologisch onderzoek waarschijnlijk goed worden gereconstrueerd.

Onduidelijk is in hoeverre het westelijke deelgebied, langs de straat Drieterskuil nader onderzoek behoeft. Hier kon slechts één van de twee geplande proefsleuven worden aangelegd.

Het advies van BAAC is om de vindplaats met de bewoningssporen uit de nieuwe tijd te beschermen middels behoud in situ en indien dit niet mogelijk is door behoud ex situ door middel van een opgraving. De te behouden vindplaats is 12,938 m² groot (ca. 1,3 ha) en betreft niet alleen de boerderijen en erven maar juist ook een deel van de omliggende landbouwpercelen. Indien op deze locaties bodemverstorende activiteiten zullen plaatsvinden, zal hieraan voorafgaand archeologisch onderzoek plaats dienen te vinden.

Afb.6.2 Advieskaart plangebied Moorland-Veld 7 (BAAC).

Beoordeling

Het onderhavige rapport is prima geschreven. De uiteenzetting van de bij het veldwerk gehanteerde methoden en technieken is goed evenals de kwaliteit van de afbeeldingen. Ook kunnen we instemmen met het advies voor vervolgonderzoek. Wel zouden we nog graag zien dat er een advies mbt het westelijke deelgebied waar slechts een proefsleuf kon worden aangelegd, wordt toegevoegd. Is hier nu wel of geen nader onderzoek meer nodig?

Verder hebben we nog wel wat opmerkingen ter verbetering:

- Neem een duidelijke topografische kaart van het plangebied op met daarop de contouren van het plan- en onderzoeksgebied (dat verschilt namelijk, zie PvE) en geef daarop ook aan de zones die niet toegankelijk waren voor onderzoek.
- Geef op de kaartjes in het rapport ook telkens de omtrek van het plan- dan wel onderzoeksgebied aan. Dit ontbreekt nogal eens, ook in de bijlagen.
- Verder zien we graag meer foto's in het rapport opgenomen van zowel vlakken als sporen en profielen. Nu is het aantal wel heel erg mager en juist foto's zijn toch zeer verhelderend.
- &2.4.1: ga uit van het oppervlak van het onderzochte gebied en geef daar de dekking van aan.
- &2.4.1: Conform het PvE dienen vondsten buiten grondsporen in vakken van 2 x 2 m te worden verzameld, waarbij de behorende bodemhorizont en/of NAP-hoogte wordt geregistreerd.
- &4.1: er zou sprake zijn van 144 spoornummers maar eerder was dit 137.
- Afb. 5.3: wat is het voorwerp linksboven?
- &6.2.2: waar ligt vindplaats 1? Dit ontbreekt in het rapport. Graag een kaartje opnemen. Graag ook van vindplaats 2 ter verduidelijking.
- &6.3: graag zien we een betere onderbouwing voor de omtrek van het gebied voor vervolgonderzoek. Waar is dit op gebaseerd? Is een historische kaart de onderlegger geweest of het landschap of de resultaten in de sleuven zelf? En waarom zijn de westelijke delen van de zones bij proefsleuven 10 en 11 niet meegenomen voor vervolg. Hier zijn toch ook goede sporen aanwezig.

Selectieadvies

Bij het archeologisch onderzoek in het plangebied Moorland Veld 7 in Oirschot zijn sporen van bewoning en gebruik uit de late middeleeuwen (waarschijnlijk) en Nieuwe tijd aangetroffen in een groot deel van het plangebied. Deze vindplaats wordt op basis van inhoudelijke en fysieke kwaliteitscriteria gezien als archeologisch waardevol. Omdat behoud van de vindplaats in de bodem (in situ) niet mogelijk is in verband met de geplande nieuwbouw, zullen de aangetroffen archeologische waarden veilig gesteld moeten worden door een opgraving.

De opgraving dient plaats te vinden aan de hand van een door het bevoegd gezag goed te keuren Programma van Eisen en uitgevoerd te worden door een archeologisch bedrijf bevoegd tot het uitvoeren van archeologische opgravingen. Het archeologisch onderzoek dient verder te voldoen aan de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie. Omdat de grenzen van de vastgestelde vindplaats nog niet zeker zijn, adviseren wij om voor de strategie van de opgraving uit te gaan van een gefaseerde uitvoering door middel van vaste en flexibele vierkante meters waarbij met vierkante meters geschoven moet kunnen worden in een ruimer gebied rond de aangetroffen bewoningssporen.